

SMJERNICE

za postupanje u slučaju nasilja nad djecom
u Bosni i Hercegovini

IZDAVAČ

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine
Bosna i Hercegovina
Trg BiH broj 1. Sarajevo
www.mhrr.gov.ba

Za izdavača

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Pripremili:

Prof.dr. Elmedin Muratbegović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije
Univerziteta Sarajevo

Mr. sc. Saliha Đuderija, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Anka Šeranić, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS

Emira Dizdarević-Slomović, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH

Mile Jurošević, Policija Brčko Distrikt BiH

Andrea Stanković, Ombudsmen za djecu RS

Marija Jakovljević, JU "Centar za socijalni rad" Banja Luka

Nermin Omerović, Služba socijalne zaštite Ilidža - Sarajevo

Irena Penc Pužić, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Tehnička podrška:

Nejra Nurak, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Recenzenti:

Prof. dr. Mujo Hasković

Doc. dr. Vesna Šučur-Janjetović

Grafičko oblikovanje i tisak:

FRAM ZIRAL, Mostar

Tiraž:

1.500

Reliziranje i tiskanje Smjernica pomogli:

UNICEF uz finansijsku podršku EU

Materijal je autoriziran i nije dozvoljena distribucija, tiskanje, prodaja
i upotreba bez odobrenja autora

CIP - Katalogizacija u publikaciji

Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo

343.62-053.2(497.6)

342.726-053.2(497.6)

SMJERNICE za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini / [pripremili
Elmedin Muratbegović ... [et al.]. - Sarajevo : Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i
Hercegovine, 2013. - 70 str. : graf. prikazi ; 20 cm

Tekst na hrv. jeziku. - Bibliografija: str. 64-65.

ISBN 978-9958-522-19-2

1. Muratbegović, Elmedin

COBISS.BH-ID 20892678

**BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA**

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine

SMJERNICE

**za postupanje u slučaju nasilja nad djecom
u Bosni i Hercegovini**

Ova publikacija je urađena uz pomoć Europske unije.

Sjedište Sarajevo

Kazalo

I. PREGOVOR	7
1. Uvod	9
2. Nasilje nad djecom - zakoni, podzakonski akti i protokoli u Bosni i Hercegovini	12
3. Fenomenologija nasilja nad djecom	17
3.1. Fizičko nasilje.....	18
3.2. Seksualno nasilje	18
3.3. Psihološko nasilje	19
3.4. Zanemarivanje djece.....	20
3.5. Ostali specifični slučajevi nasilja nad djecom	21
4. Sustav ranog prepoznavanja nasilja nad djecom	24
4.1. Osnovni pokazatelji.....	24
4.1.1. Fizičko nasilje	24
4.1.2. Seksualno nasilje.....	25
4.1.3. Psihološko ili emocionalno nasilje	29
4.1.4. Zanemarivanje djece.....	30
4.1.5. Ostali oblici nasilja.....	32
5. Prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom.....	36
6. Smjernice za postupanje po pojedinim sektorima	37
6.1. Sektor obrazovanja – odgojne i obrazovne ustanove.....	37
6.1.1. Predvidive smjernice za postupanje u sektoru obrazovanja i odgoja	38
6.1.1.1. <i>Nasilje koje se dogodilo u odgojno-obrazovnim institucijama .....</i>	<i>38</i>
6.1.1.2. <i>Nasilje koje se dogodilo izvan odgojnih i obrazovnih institucija (prepoznato u školi).....</i>	<i>39</i>
6.1.1.3. <i>Nasilje koje počinje zaposlenici odgojno-obrazovnih ustanova.....</i>	<i>39</i>

6.2. Sektor tijela skrbi	41
6.2.1. Predvidive smjernice za postupanje.....	42
6.2.1.1. <i>Hitno i neodgodivo reagiranje</i> <i>(izvanredna situacija).....</i>	<i>42</i>
6.2.1.2. <i>Rad na predmetu zaštite (redovita situacija).....</i>	<i>43</i>
6.2.2. Specifične napomene za postupanje tijela skrbi	43
6.3. Zdravstveni sektor.....	46
6.3.1. Predvidive smjernice za postupanje.....	46
6.4. Policija	50
6.4.1. Predvidive smjernice za postupanje.....	50
7. Monitoring i evaluacija <i>Smjernica</i>.....	53
8. Zaključna razmatranja.....	55
9. Glosarij - termini i pokrate korišteni u <i>Smjernicama</i>.....	56
10. Bibliografija.....	64

I. PREGOVOR

PREGOVOR

Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini imaju jasan cilj, a to je dati smislene preporuke odgovornim institucijama i osobama koje će postupati u slučajevima nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, odnosno dati jasne preporuke za rano prepoznavanje slučajeva nasilja nad djecom.

Nasilje nad djecom ne poznaje granice. Ono se događa u kućanstvima, školama, na ulici itd. I u vezi s tim, počinitelji nasilja mogu biti roditelji, učitelji, skrbnici, članovi obitelji, druga djeca itd. Posljedice nasilja nad djecom mogu biti razarajuće. Od najgoreg mogućeg scenarija, da od posljedica nasilja nad djetetom nastupi prerana smrt mlade osobe, do odrastanja s velikim emocionalnim, psihičkim ili fizičkim ožiljcima. Izloženost djece nasilju ne dovodi samo u pitanje njihovo zdravlje, već i mogućnost njihova razvoja u odrasle osobe koje su u stanju formirati zdrave obitelji i biti dijelom zajednice.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine se, u skladu svojih zadataka, a u suradnji s Uredom UNICEF-a u BiH, bavi različitim pitanjima koja se odnose na dobrobit djece. Tako je i pitanje nasilja nad djecom bilo predmetom mnogih aktivnosti koje imaju za cilj suzbijati i sprječavati, makar u ranoj fazi, bilo kakve pojave u kojima je dijete izloženo nekoj vrsti nasilja. Provedene aktivnosti rezultirale su strateškim dokumentom pod nazivom „Strategiji za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini (2012.-2015.)“, koju je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine dana 28. studenoga 2012. godine. Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini jesu nastavak aktivnosti što ih provodi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH na polju poboljšanja položaja djece u različitim područjima i također predstavljaju jednu vrstu opredjeljenosti Ministarstva da bude dosljedno zadanim ciljevima.

Kako je pitanje kojim se bavimo veoma osjetljivo i zahtijeva uključivanje brojnih institucija kako bi se u najranijoj mogućoj fazi otkrila ili po mogućnosti spriječila pojava nasilja nad djetetom, i ove su Smjernice zahtijevale uključivanje različitog stručnog kadra koji je bio u stanju razviti materijal potreban za pomoć osobama i institucijama koje rade s djecom i predstavljaju prve linije borbe protiv nasilja nad djecom, te samim time nose veliki dio odgovornosti.

Sarajevo, 9. 4. 2013. godine

Zlostavljanje i zanemarivanje djece, ili kako ih zbirno najčešće nazivamo „nasilje nad djecom“, nažalost je veoma raširen problem, koji danas zasigurno ugrožava temelje vrijedonosnog sustava suvremenog društva. U smislu posljedica što ih nasilje nad djecom ostavlja na društvo, naročito važnu ulogu imaju ne samo etički i moralni nego i kulturni i socioekonomski činitelji. Nasilje svih vrsta, naročito nasilje u svakodnevnom životu, prijeti da postane obrascem ponašanja koji zajednica prisilno prihvaća kao rutinu. Kako se zaštititi od nasilja i kako precizirati elemente zaštite od svih oblika nasilja – danas je veliki izazov za sva tijela formalnog ali i neformalnog socijalnog nadzora.

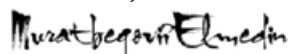
Nasilje se najčešće određuje kao uporaba sile da bi se neka osoba ozlijedila, a modus počinjenja je raznolik i obuhvaća djelovanja kao što su: uporaba fizičke sile s ciljem utjecaja i iznude određenog ponašanja; napad na osobu, koji se sastoji u fizičkom nanošenju udaraca i ozljeda, emocionalnom i psihičkom povređivanju; nezakonito služenje silom i fizičkom snagom; ilegalna; protupravna i nepravna uporaba sile; primjena različitih oblika prisile te oblik sile i agresije kojima se služi uz protivljenje i otpor onih nad kojima se ona provodi. Nasilni obrazac ponašanja najčešće se dovodi u vezu s protivljenjem i otporom žrtve, premda se taj otpor i protivljenje ne moraju neposredno izraziti s obzirom na postojeći strah žrtve. Stoga se ovaj fenomen danas izučava vrlo seriozno.

Zaštita ljudi od nasilja primarni je zadatak suvremene zajednice, a zaštita djece od ove pošasti dodatni je zadatak i obveza kojoj bi svaka ozbiljna i civilizirana zajednica trebala posvetiti veliku pozornost. Stoga smo, kao veliki izazov, prihvatili obvezu izrade Smjernica za postupanje za slučajeve nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, vodeći računa o svim mjerodavnim institucijama koje obrađuju ovaj problem u svojoj složenosti. Smjernice za postupanje u slučaju nasilja među djecom u Bosni i Hercegovini temelje se na sadržaju i obvezama propisanim u Strategiji za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini (2012.-2015.), koju je usvojilo Vijeće ministara Bosne i Hercegovine 28. studenoga 2012. godine i čine njezin sastavni dio. Smjernicama su precizno preporučeni određeni segmenti rada i tretiranja djece žrtava nasilja kroz općeprihvaćenu definiciju nasilja, preporučene profesionalne i standarde nadležnih javnih tijela i drugih institucija formalnog socijalnog nadzora na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini.

Na taj način stručnoj ali široj javnosti nudimo dokument koji će zasigurno pomoći u procesu ranog prepoznavanja, ali i prijavljivanja slučajeve nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo, 26. 2. 2013. godine

Stručnjak koordinator

Prof. dr. Elmedin Muratbegović

---

1. Uvod

Unatoč naporima velikoga broja međunarodnih organizacija diljem svijeta, kako u razvijenim tako i u nerazvijenim zemljama, koje rade na sprječavanju zlostavljanja i zanemarivanja djece, mediji sve češće izvještavaju o sve ekstremnijim i sve bizarnijim slučajevima u kojima djeca postaju žrtvama roditelja, rodbine, prijatelja ili neznanaca. Iako nemamo dovoljno egzaktnih podataka da bi sa sigurnošću mogli zaključiti o kakvom se opsegu ove pojave radi, dade se naslutiti da tzv. tabuizam u velikoj mjeri pogoduje razvoju ove vrste devijacije i u bosanskohercegovačkome društvu. Šira javnost nerijetko pod nasiljem nad djecom podrazumijeva sve ono što fizički boli, kao što su: pljuska (šamar), udarac rukom, remenom ili već nečim drugim. No, problem je mnogo složeniji i vrlo često nas dovodi u dilemu pa se pitamo: što je s nevidljivim nasiljem? Svi oblici nasilja nad djecom, kojih počešto nismo svjesni i čiju težinu ne doživljavamo u mjeri i na način koji po svome značaju zaslužuju, ostavljaju neizbrisive tragove u životu svakoga djeteta, koji ga nerijetko prate i cijeloga života. Ono što je zajedničko svim oblicima nasilja nad djecom danas je "tradicija" zlostavljanja koja se prenosi s generacije na generaciju, s roditelja na dijete, s počinitelja na žrtvu zlostavljanja. Znatno broj onih koji danas zlostavljaju i sami su bili zlostavljani u djetinjstvu. Danas nezaštićeno dijete sutra je potencijalno nefunkcionalan čovjek, odnosno potencijalni napadač. Zato se pojavi nasilja nad djecom posvećuje velika pozornost i na taj se način nasilje pokušava spriječiti. Preventivno djelovanje danas ujedno je i preventivno djelovanje za budućnost.

Suvremena društvena zajednica se gotovo pa svakodnevno nalazi u procjepu između poštivanja obiteljskog integriteta i privatnosti s jedne strane, te potrebe za zaštitom djeteta s druge strane. Kada govorimo o nasilju nad djecom, šira javnost najčešće pomisli na vidljive tjelesne ozljede, očekujući konačni epilog i potvrdu za eventualnu prijavu u policiji, centru za socijalni rad ili tužiteljstvu. Problem tjelesnog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja djece prisutan je manje-više u svim sredinama, ali se skriva i smatra obiteljskom tajnom, no sve više i tajnom ostalih društvenih skupina kao što su škole, sportski klubovi i slično. A zašto to tajiti?

Zataškavanjem ga nikad nećemo riješiti niti otkloniti. Naprotiv, treba ga javno iznijeti, priznati njegovo postojanje i otvoreno progovoriti o pojavama svih oblika zlostavljanja nemoćne i nedužne djece. Zloupotreba i zanemarivanje djece postojali su kroz cijelu povijest ljudskoga roda, ali je do priznavanja i uvažavanja ove pojave došlo tek šezdesetih godina XX. stoljeća kada je Henry Kempe, američki pedijatar, prvi upotrijebio emocionalno nabijen termin „sindrom pretučenog djeteta“ (*Battered Child Syndrome*), opisujući i dokumentirajući drastične slučajeve tjelesnog zlostavljanja djece s fatalnim ishodom. U svakodnevnome životu nasilje se najčešće određuje kao uporaba sile da bi se netko ozlijedio; uporaba fizičke sile s ciljem utjecaja i iznude određenoga ponašanja; napad na osobu, koji se sastoji u fizičkom nanošenju udaraca i ozljeda, emocionalnom i psihičkom povređivanju; nezakonito

---

služenje silom i fizičkom snagom; ilegalna, protupravna i nepravna uporaba sile; primjena različitih oblika prisile; oblik sile i agresije kojima se služi uz protivljenje i otpor onih nad kojima se ona provodi.

Djeca mogu biti žrtvama kako obiteljskog nasilja odnosno nasilja u obitelji, tako i izvan obiteljskog nasilja odnosno zlostavljanja i nasilja koje se događa izvan i mimo obitelji i kuće: na ulici, u parkovima, u školi i oko škole, u raznim društvenim institucijama. Djeca, kao i žene, smatraju se nemoćnijima od ostalih članova društva, pa se danas njihova prava jamče nizom dokumenata i konvencija međunarodnog karaktera. Konvencija o pravima djeteta sadržana je u Aneksu I. Daytonskog mirovnog sporazuma i, poput ostalih konvencija što ih je BiH ratificirala, ima prioritet u primjeni u odnosu na domaće zakonodavstvo, budući da ima snagu ustavne norme. Bosna i Hercegovina uz to je postala potpisnicom dva fakultativna protokola uz Konvenciju o pravima djeteta, i to: Fakultativnog protokola glede uključivanja djece u oružane sukobe i Fakultativnog protokola o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji iz 2000. godine, a potpisala je i Milenijsku deklaraciju.

Ponovljeno mnogo puta, nasilje nad djecom oduzima i cijelome društvu razvojni potencijal, a time sprečava napredak k ostvarivanju Milenijskih razvojnih ciljeva. Bosna i Hercegovina je članstvom u UN-u i prihvaćanjem Konvencije o pravima djeteta, kao temeljnog načela zaštite djece, preuzela standard prepoznatljiv kao "najbolji interes djeteta", što općenito i jest ključno načelo zaštite djece u međunarodnim i regionalnim okvirima. Upravo pojedine odredbe Konvencije o pravima djeteta na najbolji način štite dijete od svih oblika nasilja tako što se njima obrađuje: ekonomsko iskorištavanje, zabrana uporabe droge i alkohola, zabrana spolnog iskorištavanja i dječje pornografije, onemogućavanje otmice, prodaje i trgovine djecom, zabrane bilo kojeg oblika izrabljivanja djeteta, zabrana mučenja ili bilo kojeg oblika ponižavanja, pravedno postupanje prilikom zakonitog zatvaranja djeteta, osiguranje prava na pravnu pomoć, zabrana sudjelovanja djece u oružanim sukobima i pružanje zaštite djeci u ratu, osiguranje prava na oporavak i resocijalizaciju djece koja su bila izložena nasilju, pravedno postupanje s djecom počiniteljima kaznenih djela i uređivanje odgovarajućih uvjeta za izvršenje kazne i poštivanje svih drugih standarda iz područja ljudskih prava koje u pogledu spomenutih standarda zaštite djece čine osnovu za usklađivanje nacionalnih zakonodavstava i svakodnevne prakse.

Imajući u vidu rečeno, radi određivanja prioriternih ciljeva i mjera što ih je potrebno poduzeti u razdoblju 2011.-2014. godine kako bi se stvorili što povoljniji uvjeti za život djece i obitelji, njihovo zdravo psihofizičko odrastanje, uključivanje u društvo i sudjelovanje u odlučivanju, Vijeće ministara Bosne i Hercegovine, na 155. sjednici održanoj 13. 7. 2011. godine, donijelo je Odluku o usvajanju Akcijskog plana za djecu Bosne i Hercegovine (2011.-2014.). Uzimajući u obzir uvelike rascjepkani administrativni sustav u Bosni i Hercegovini, u spomenutom akcijskom planu, kao i u prethodnome (2006.-2010.), zagovara se multidisciplinarni pristup i uključivanje svih potencijala u društvu na razvijanje dobro promišljene akcije kojom bi se

---

unaprijedili uvjeti života u interesu razvoja djeteta, što je preduvjet za jačanje položaja djeteta u Bosni i Hercegovini. Akcijski plan uključuje opće ciljeve iznesene na Svjetskom *summitu* za djecu, posebno utvrđene preporuke Odbora za prava djeteta (cjelovita zaključna razmatranja i preporuke Odbora od 1. listopada 2010. godine, a koje se odnose na primjenu dva fakultativna protokola uz Konvenciju), te ostalih odbora UN-a kojima je Bosna i Hercegovina podnijela izvješća o primjeni međunarodnih konvencija iz područja ljudskih prava i sloboda. Sam postupak zaštite djece od nasilja zahtijeva multidisciplinarni i međusektorski pristup, a od ključne je važnosti da svi sudionici u tome postupku imaju zajedničko shvaćanje i jedinstven stav u odnosu na pojavu nasilja nad djecom. U vezi s tim, upravo je suglasnost u odnosu na pojavu nasilja nad djecom prvi uvjet za uspjeh u zaštiti djeteta.

U tekstu Smjernica za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini prihvaćene su definicije pojedinih oblika zloporabe i zanemarivanja djece što ih je usvojila Svjetska zdravstvena organizacija na savjetovanju o sprječavanju zloporabe djece u Ženevi 1999. godine (WHO, 1999.). Te je definicije prihvatilo i Međunarodno udruženje za sprječavanje zloporabe i zanemarivanja djece u dokumentu „Međusektorski pristup zlostavljanju djece“ (ISPCAN, 2003.).

U suvremenoj literaturi iz područja socijalne psihologije, pedagogije, socijalnog rada, kriminologije i ostalih mjerodavnih znanstvenih disciplina, fenomen nasilja nad djecom susreće se u različitim oblicima.

Nasilje se definira kao svaki oblik ponašanja prema djetetu koji ima za cilj ozljeđivanje ili nanošenje boli, bilo tjelesne ili duševne, zapostavljanje i/ili zanemarivanje djeteta, maletretiranje i/ili bilo koji oblik iskorištavanja djeteta, uključujući i seksualno iskorištavanje.

Vidimo da su najčešće sastavnice ovoga pojma: zanemarivanje, fizičko nasilje, psihološko ili emocionalno nasilje i seksualno nasilje. Vrlo često susrećemo neke izvedene podjele prema kojima se fenomen nasilja nad djecom dijeli na zlostavljanje i zanemarivanje djece. Kako bismo pomogli proces stvaranja jedinstvene teorijsko-praktične koncepcije borbe protiv nasilja nad djecom među stručnjacima iz raznih sektora, potrebno je napraviti razliku u definiranju različitih oblika zlostavljanja i zanemarivanja. Stoga navodimo dvije definicije koje se danas najčešće koriste u ekstenzivnom tumačenju nasilja nad djecom:

Pod pojmom nasilje nad djecom koje ima odrednicu zanemarivanja podrazumijevaju se odnosi i ponašanja pojedinca ili institucija¹ kojima se ugrožava ili osujećuje normalan duševni i tjelesni razvoj, integritet ličnosti ili se osujećuje uovoljavanje dječjim potrebama.

---

¹ Pod pojmom institucionalnog nasilja nad djecom podrazumijevamo sve one slučajeve u kojima nadležne institucije pogrešno primjenjuju profesionalne standarde ili ih propuste primijeniti i na taj način ugroze integritet djeteta.

S druge strane, nasilje nad djecom koje ima odrednicu zlostavljanja podrazumijeva postupke roditelja ili djetetovih skrbnika kojima se djetetu nanosi tjelesna i/ili emocionalna bol ili se zanemaruje u toj mjeri da je ugroženo njegovo emocionalno zdravlje i razvoj.

Različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja djece često se javljaju udruženi i imaju dugotrajno djelovanje na tjelesni i duševni razvoj djece. Veoma je važno učiniti sve što je u našoj moći u cilju sprječavanja nasilja, kao i zaštite djeteta kada do njega dođe. Suradnja svih institucija i organizacija (pravosuđa, policije, socijalne skrbi, zdravstva, školstva...) koje se na različite načine bave ovim problemom i njihovo koordinirano djelovanje u kojemu je na primarnom mjestu interes djeteta - jedini je način borbe protiv nasilja nad djecom. Za potrebe ovih *Smjernica*, analizirat ćemo sljedeće korake u procesu zaštite djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja:

- prepoznavanje zlostavljanja i zanemarivanja djeteta;
- prijavljivanje sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje djeteta;
- procjena rizika, stanja i potreba djeteta i obitelji;
- neodgodiva intervencija;
- planiranje i osiguranje usluga i mjera za zaštitu djeteta
- praćenje i evaluacija djeteta i obitelji.

2. Nasilje nad djecom - zakoni, podzakonski akti i protokoli u Bosni i Hercegovini

Kad govorimo o različitim propisima i općenito dokumentima koji se odnose na prava i zaštitu djece, nužno je spomenuti one najvažnije kojima se određuje rad službenih tijela u tretiranju ove pojave na svim razinama vlasti u Bosni i Hercegovini. Krenuvši od međunarodnog pravnog okvira te pozitivnih pravnih odredaba u Bosni i Hercegovini, treba navesti sljedeće:

Međunarodni dokumenti

- ✓ Konvencija o pravima djeteta i fakultativni protokoli uz Konvenciju glede zabrane sudjelovanja djece u oružanim sukobima i o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječjoj pornografiji;
- ✓ Pakt o građanskim i političkim pravima;
- ✓ Standardna minimalna pravila UN-a za primjenu sudskih postupaka prema maloljetnicima (Pekinška pravila, 1985.);
- ✓ Minimalna pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (JDL pravila, 1990.);
- ✓ Smjernice UN-a za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990.);

-
- ✓ Standardna minimalna pravila UN-a za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila, 1990.);
  - ✓ UN-ova Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, dopunjena sljedećim protokolima: Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, i Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom;
  - ✓ Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena i prava djece;
  - ✓ Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije;
  - ✓ Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima;
  - ✓ Europska socijalna povelja (revidirana);
  - ✓ Europska konvencija o naknadi štete žrtvama kaznenih djela nasilja;
  - ✓ Konvencija o kibernetičkom kriminalu;
  - ✓ Europska konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, nečovječnih i ponižavajućih postupaka ili kazni;
  - ✓ Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina;
  - ✓ Haška konvencija o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice djeteta;
  - ✓ Haška Konvencija o ostvarivanju alimentacijskih zahtjeva u inozemstvu;
  - ✓ Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloporabe;
  - ✓ Konvencija o kontaktu koji se tiče djece;
  - ✓ Konvencija o međunarodnom ostvarivanju prava na uzdržavanje djeteta i drugim oblicima uzdržavanja obitelji (Haška).

Bosna i Hercegovina (državna razina):

- ✓ Akcijski plan za djecu BiH 2011.-2014.;
- ✓ Strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2012.-2015.;
- ✓ Kazneni zakon BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 37/03);
- ✓ Zakon o prekršajima BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 20/04);
- ✓ Zakon o kaznenom postupku BiH (“Službeni glasnik BiH”, broj 36/03);
- ✓ Zakon o zabrani diskriminacije BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 59/09);
- ✓ Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH („Službeni glasnik BiH“, br. 16/03, 102/09 i 32/10 – pročišćeni tekst);
- ✓ Okvirna politika unapređenja ranog rasta i razvoja djece u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 36/12).

Kad su u pitanju entitetski zakoni i podzakonski akti u promatranom razdoblju, treba spomenuti:

Federacija BiH

- ✓ Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji FBiH (“Službeni glasnik FBiH“, br. 22/05 i 51/06);

-
- ✓ Obiteljski zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05 i 41/05);
  - ✓ Kazneni zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05 i 42/10);
  - ✓ Zakon o kaznenom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/03, 56/04, 37/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09 i 12/10);
  - ✓ Zakon o izvršenju kaznenih sankcija u FBiH („Službene novine FBiH, br. 44/98, 42/99 i 12/09);
  - ✓ Zakon o prekršajima FBiH („Službene novine FBiH“, broj 32/06);
  - ✓ Zakon o izvanparničnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 2/98, 39/94 i 73/05);
  - ✓ Zakon o ovršnom postupku FBiH („Službene novine FBiH“, br. 32/03, 33/06, 39/06 i 39/09);
  - ✓ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka;
  - ✓ Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama („Službene novine FBiH“, br. 37/01 i 40/02);
  - ✓ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji s djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službeni glasnik USK“, br. 5/00 i 7/01);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti („Narodne novine Županije Posavske“, broj 5/04);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Tuzlanskog kantona („Službene novine Tuzlanskog kantona“, br. 12/00, 5/02, 13/03 i 8/06);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službene novine Zeničko-dobojskog kantona“, br. 13/07 i 13/11);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom („Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona“, br. 10/00, 5/03 i 5/05);
  - ✓ Zakon o socijalnoj skrbi, skrbi o civilnim žrtvama rata i skrbi o obitelji s djecom („Službene novine Kantona Središnja Bosna“, broj 10/05);
  - ✓ Zakon o socijalnoj skrbi („Narodne novine Hercegovačko-neretvanske županije“, broj 3/05);
  - ✓ Zakon o socijalnoj skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obitelji s djecom (Narodne novine Zapadnohercegovačke županije“, broj 16/01);
  - ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i zaštiti porodice s djecom Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 26/02, 8/03, 2/06 i 21/06);
  - ✓ Zakon o socijalnoj skrbi („Narodne novine Hercegbosanske županije“, broj 5/98);
  - ✓ Zakon o zdravstvenoj zaštiti FBiH („Službene novine FBiH“, br. 29/97 i 46/10);

-
- ✓ Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja nasilja u obitelji ("Službene novine FBiH", broj 60/06);
  - ✓ Pravilnik o načinu i mjestu provedbe zaštitne mjere obveznog liječenja od ovisnosti o alkoholu, opojnim drogama ili drugim psihotropnim tvarima počinitelja nasilja u obitelji („Službene novine FBiH“, broj 23/08);
  - ✓ Pravilnik o načinu provedbe zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije („Službene novine FBiH“, broj 9/06);
  - ✓ Strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji FBiH 2013.-2017. godine;
  - ✓ Strateški plan za unapređenje ranog rasta i razvoja djece u FBiH 2013.-2017.;
  - ✓ Protokol o postupanju nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici koji uključuje djecu Unsko-sanskog kantona;
  - ✓ Protokol o postupanju nadležnih institucija u slučajevima nasilja u porodici za općine Unsko-sanskog kantona;
  - ✓ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u porodici između interesornih ministarstava i NVO-a „Vive žene“ koji podrazumijeva i zaštitu djece u porodici (Tuzlanski kanton);
  - ✓ Protokol o saradnji u prevenciji prosjačenja, skitnje i nelegalne ulične prodaje na području Kantona Sarajevo;
  - ✓ Protokol o saradnji kojim se regulira način prijema žrtava u sklonište za žene i djecu žrtve nasilja u porodici Kanton Sarajevo;
  - ✓ Protokol o saradnji na prevenciji, zaštiti i borbi protiv nasilja u porodici Kanton Sarajevo;
  - ✓ Protokol o saradnji između resornih ministarstava kojim je reguliran način postupanja u slučajevima zanemarene i zapuštene djece koja prosjače i rade na ulicama Kantona Sarajevo;
  - ✓ Protokol o saradnji između JU Kantonalni centar za socijalni rad Sarajevo i Fondacije lokalne demokratije o međusobnoj saradnji između potpisnika u radu Mobilnog tima (terapeutski rad na sprečavanju recidiva u porodicama u kojima je evidentirano nasilje);
  - ✓ Protokol o međusobnoj suradnji mjerodavnih ministarstava, institucija i NVO-a u pružanju podrške žrtvama-svjedocima u slučajevima ratnih zločina, seksualnog nasilja i drugih oblika kaznenog djela (Kanton Središnja Bosna);
  - ✓ Protokol o postupanju u slučajevima nasilja u porodici kojim su obuhvaćena i djeca Općine Donji Vakuf;
  - ✓ Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji za područje Hercegbosanske županije (Kanton 10);
  - ✓ Protokol o postupanju institucija u slučaju nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja (Bosansko-podrinjski kanton)

U Republici Srpskoj potrebno je posebice naglasiti sljedeće:

- ✓ Vlada RS-a usvojila je i Strategiju za borbu protiv nasilja u porodici RS do 2013.;
- ✓ Vlada RS-a je 2008. usvojila Strategiju za razvoj porodice RS-a za period 2009.-2014.;
- ✓ Godine 2009. usvojena je i Omladinska politika RS-a 2010.-2015.;
- ✓ Zakon o dječjoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, br. 4/02, 17/08 i 1/09);
- ✓ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o sprečavanju nasilja na sportskim priredbama („Službeni glasnik RS”, broj 13/10);
- ✓ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija RS-a („Službeni glasnik RS”, broj 13/10);
- ✓ Zakon o javnom redu i miru („Službeni glasnik RS”, broj 20/07);
- ✓ Zakon o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS”, broj 53/12);
- ✓ Zakon o prekršajima RS-a („Službeni glasnik RS”, br. 34/06, 1/09 i 29/10);
- ✓ Zakon o socijalnoj zaštiti („Službeni glasnik RS”, broj 37/12);
- ✓ Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS”, broj 13/10);
- ✓ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS”, br. 74/08, 71/09 i 104/11);
- ✓ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju („Službeni glasnik RS”, broj 119/08);
- ✓ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS”, br. 74/08, 106/09 i 104/11);
- ✓ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici RS-a („Službeni glasnik RS”, broj 102/12), kojim se unapređuju postojeća pravna rješenja vezana za zaštitu djece od obiteljskog nasilja;
- ✓ Krivični zakon RS-a („Službeni glasnik RS”, br. 49/03, 37/06 i 73/10);
- ✓ Porodični zakon RS-a („Službeni glasnik RS”, br. 54/02 i 41/08);
- ✓ Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog liječenja zavisnosti od alkohola i opojnih droga („Službeni glasnik RS”, broj 97/06);
- ✓ Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere obaveznog psihosocijalnog tretmana („Službeni glasnik RS”, broj 97/06);
- ✓ Pravilnik o načinu i mjestu sprovođenja zaštitne mjere osiguranja zaštite žrtve nasilja u porodici („Službeni glasnik RS”, broj 97/06);
- ✓ Pravilnik o načinu sprovođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova („Službeni glasnik RS”, broj 26/06);
- ✓ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja;
- ✓ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

U Brčko Distriktu BiH u proteklome razdoblju treba izdvojiti:

- ✓ Zakon o dječjoj zaštiti Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik BDBiH”, br. 1/03, 4/04, 21/05, 19/07, 2/08 i 51/11);

-
- ✓ Zakon o socijalnoj skrbi Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik BDBiH“, br. 1/03, 4/04, 4/04, 19/07 i 2/08);
  - ✓ Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik BDBiH“, broj 10/08);
  - ✓ Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku Brčko Distrikta BiH („Službeni glasnik BDBiH“, broj 44/11);
  - ✓ Kazneni zakon Brčko Distrikta BiH.

3. Fenomenologija nasilja nad djecom

Vidjeli smo da postoje brojne definicije nasilja nad djecom i za sve je njih zajedničko što pod nasiljem podrazumijevaju svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje pojedinaca ili institucija usmjereno k djeci² kojime se ugrožava ili sprječava normalan razvoj, integritet ličnosti ili udovoljavanje dječjim potrebama. Stoga ćemo za potrebe fenomenološke analize zloporabe ili zlostavljanja djeteta obuhvatiti sve oblike tjelesnog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloporabu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i komercijalno ili drugo iskorištavanje djece, koje dovodi do stvarnog ili potencijalnog narušavanja djetetova zdravlja, njegova preživljavanja, razvoja ili dostojanstva unutar odnosa koji uključuje odgovornost, povjerenje ili moć (WHO, 1999.). Istraživanja pokazuju da zlostavljana i zanemarena djeca iskazuju ponašanje i emocionalne probleme, loše kognitivno funkcioniraju te postižu slabiji uspjeh u školi. Razvijaju se i brojne druge teškoće poput poremećaja u prehrani, sklonost k uzimanju sredstava koja izazivaju ovisnost, problemi u razvoju živčanog sustava. Većina je istraživača suglasna s time da sljedeći rizični faktori u djece dovode do zlostavljanja: mlađa dob, djeca s kronično iritabilnim temperamentom,

---

² Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete je svaka osoba mlađa od 18 godina.

ADHD djeca, izrazito zahtjevna djeca, kao i djeca s poremećajima u razvoju. Prema mnogim autorima, najkritičnija dob za tjelesno zlostavljanje je između 4 i 8 godina, emocionalno od 6 do 8, seksualno od 8 do 12 (Whitman, 2002.). Rizični faktori koji dovode do zlostavljanja djece koja počine roditelji su: mlađa dob roditelja, samohrani roditelji, transgeneracijski prijenos (iskustvo nasilnog odnosa u primarnim obiteljima), financijske teškoće, nizak stupanj naobrazbe i mentalne bolesti. Dodatni rizici u poratnom društvu su: veliki broj oboljelih o PTSP-a, porast alkoholizma i drugih ovisnosti, nepotpune obitelji, siromaštvo, nezaposlenost, društvena izolacija. Svi ti faktori mogu utjecati na smanjenu sposobnost uspješnog roditeljstva i povećavaju vjerojatnost zlostavljanja djeteta.

Uz opće definicije nasilja nad djetetom, koje smo naveli u uvodnome dijelu *Smjernica*, prihvaćene su i definicije četiri posebne vrste zloporabe djeteta: **fizičko nasilje**, **seksualno nasilje**, **psihološko nasilje** i **zanemarivanje djeteta**. U pojedinim se klasifikacijama izdvaja i **ekonomsko iskorištavanje** kao poseban oblik zloporabe djeteta, a u novije se vrijeme izdvaja i **vršnjačko nasilje** i **nasilje putem suvremenih informacijskih tehnologija**.

3.1. Fizičko nasilje

Upravo, za potrebe analize u ovim *Smjernicama*, **fizičko nasilje** nad djecom određujemo kao odnos ili ponašanje kojim se, uz uporabu fizičke sile i uz ili bez uporabe drugih sredstava, nanose povrede, ozljede ili rane djeci. Najčešći i najvidljiviji oblik nasilja nad djecom jest fizičko nasilje. Ono se očituje u raznim oblicima, a najčešće susrećemo: udarce rukama ili nogama, pljuske, čupanje kose, uvrtnje dijelova tijela ili lica, nanošenje opekline, bacanje na pod ili niz stube, vezivanje uz radiator ili ormar, uskraćivanje hrane, zaključavanje u stanu ili nekoj drugoj prostoriji, davanje otrovnih tvari, alkohola ili neodgovarajućih lijekova, ujedanje, pokušaji utapanja ili gušenja djeteta i sl. Fizičko zlostavljanje najčešće je popraćeno emocionalnim zlostavljanjem, zanemarivanjem, pa i seksualnim zlostavljanjem. Brojne su posljedice ovakvoga zlostavljanja. Što se tiče vidljivih tjelesnih znakova, najčešće se nailazi na modrice, prijelome kostiju, opekline, podljeve i ogrebotine na tijelu, unutarnje ozljede i krvarenja, oštećenja mozga, oštećenje vidnog i slušnog aparata itd. Dok se većina tjelesnih ozljeda vremenom zaliječi, neke ostaju trajno, a osobito strah, tuga i bijes.

3.2. Seksualno nasilje

S druge strane **seksualno nasilje** označujemo kao oblik iskorištavanja djeteta u cilju seksualnog zadovoljenja i uživanja odrasle osobe. Prema kriminološkoj definiciji, pod seksualnim zlostavljanjem podrazumijevamo uključivanje zavisnog, razvojno nezrelog djeteta ili adolescenta u seksualne aktivnosti koje ono ne može razumjeti, na koje ne može dati pristanak i koje ugrožavaju društvene tabue obiteljskog života.

Najčešće se odnosi na pet situacija:

- a) uključivanje djeteta u seksualne radnje,
- b) promatranje seksualnih radnji,
- c) izlaganje djeteta pornografskom materijalu,
- d) neprimjereno dodirivanje djeteta,
- e) davanje sugestivnih seksualnih komentara.

Posebice treba navesti definiciju iz Konvencije Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja, kojom se pod seksualnim zlostavljanjem djece podrazumijeva namjerno upuštanje u seksualne radnje s djetetom koje, prema mjerodavnim odredbama nacionalnog zakonodavstva, nije postiglo zakonsku dob za seksualne odnose; kao i upuštanje u seksualne radnje s djetetom: uporabom prisile, sile ili prijetnje; zlouporabom položaja, povjerenja, autoriteta ili utjecajem na dijete, uključujući i položaj unutar obitelji; zlouporabom situacije u kojoj je dijete posebno ranjivo, naročito zbog mentalne ili tjelesne smetnje u razvoju ili stanja ovisnosti.

3.3. Psihološko nasilje

Kvalitativno potpuno drukčiji oblik nasilja zasigurno je **psihološko nasilje ili emocionalno lišavanje - zlostavljanje**. U psihološkoj i kriminološkoj literaturi se, umjesto emocionalnog zlostavljanja, ponekad koristi i naziv psihološko nasilje – psihološko zlostavljanje. Pristalice naziva psihološko nasilje smatraju ga sveobuhvatnijim, jer uključuje i emocionalnu i kognitivnu sastavnicu zlostavljanja. Psihološko nasilje jest odnos ili ponašanje kojime se zapostavlja, ugrožava, podcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost maloljetnika i očituju negativni osjećaji prema njima. Oblici psihološkog zlostavljanja su: uskraćivanje roditeljske ljubavi i emocionalne podrške, odbacivanje u obliku ravnodušnosti i odsutnosti pozornosti, odbacivanje vikom, pripisivanje krivnje djetetu za probleme, prenošenje negativnih poruka kojima se vrijeđa dostojanstvo djeteta i sl. Emocionalno nasilje ostavlja najviše traga na žrtvi nasilja. Ako je dugotrajnije, ono je destruktivnije od fizičkog nasilja. Emocionalno nasilje zapravo se ogleda u trajnom propuštanju iskazivanja ljubavi i pažnje prema djeci, kao i u verbalnim ispadima kojima se djeca ponižavaju i povređuju. Oblici emocionalnog zlostavljanja su: ignoriranje, odbijanje, teroriziranje, izoliranje i asocijalizacija, verbalno povređivanje (omalovažavanje i vrijeđanje nepristojnim izrazima - npr. glupan, stoka, ćoro, debeli), verbalno zastrašivanje, napadanje najvažnijih vrijednosti (vjerovanja, religije, rase...), praćenje, uhođenje, prisluškivanje telefonskih razgovora i sl.

Sve je veći broj djece s niskim samopoštovanjem. Istraživanja u svijetu pokazuju da najveći broj djece koja napuštaju školovanje pripada skupini djece s niskim samopoštovanjem. Djeca udružena u različite „gangove“, djeca koja probleme rješavaju oružjem usmjerenim protiv drugih ili protivu sebe, pripadaju djeci s niskim samopoštovanjem. Klinička slika emocionalno zlostavljane djece vrlo je raznolika, ovisno o dobi i vrsti zlostavljanja. U male djece ona se najčešće manifestira u obliku brojnih tjelesnih smetnji: trboblolje, pritiska u prsima, gušenja, teškoća sa spavanjem, problemi s kontrolom stolice i mokrenja, razdražljivosti, naizgled bezrazložni plač. Emocionalno zlostavljano dijete ima separacijske strahove, ali i cijeli niz drugih strahova koji imaju svoje korijene u odnosu djeteta i odraslih. Tijekom odrastanja javljaju se novi i drukčiji znaci u ponašanju, promjena vrste i intenziteta strahova, povlačenje od okoline, u skupini zauzimaju ili periferno mjesto (strah od odbacivanja) i ne uključuju se ili agresivno otimaju predmete i položaj.

3.4. Zanemarivanje djece

Djeca su zanemarivana i zlostavljana stoljećima, ali prepoznavanje tih statusa djeteta izravno ovisi o brojnim faktorima, naročito onih društvene naravi. Do danas još uvijek ni zaštita ni prepoznavanje zanemarivanja djeteta nisu na zadovoljavajućoj razini. Kada govorimo o **zanemarivanju**, najčešće se misli na fizičko zanemarivanje, malnutriciju, kao njegovu posljedicu, ili na najčešće nedovoljnu brigu za djetetove tjelesne potrebe. S druge se strane vrlo rijetko misli na druge oblike zanemarivanja, kao što su emocionalno i edukativno zanemarivanje, koji nam nekako neopazice prolaze i na koje je suvremena zajednica, naročito u tranzicijskim zemljama, postala imuna.

Pojam zanemarivanja različiti ljudi različito shvaćaju, ovisno o medicinskim, pravnim, psihološkim, socijalnim i drugim stavovima koji proizlaze iz društvenog ustrojstva, vjerovanja, kulturalnih osobnosti i obiteljske organizacije. Veliki broj psihologa, socijalnih djelatnika i kriminologa govori i o kolektivnom zanemarivanju koje proizlazi iz društvenog ustrojstva, ustrojstva institucija za djecu, bolnica, roditeljskih prava i sl.

Zanemarivanje se, u pravilu, široko definira kao nebriga i propuštanje roditelja da udovolji emocionalnim i razvojnim potrebama djeteta, uključujući potrebu za odgovarajućom prehranom, odjećom, smještajem, zdravstvenom skrbi, obrazovanjem, intelektualnim poticanjem i emocionalnim razumijevanjem (White, 1987.). Dakle, za razliku od zlostavljanja, zanemarivanje je propuštanje da se nešto učini, odnosno nedostatak odgovarajuće brige i njege odraslih prema djetetu, što bitno utječe na djetetov normalni psihofizički razvoj. Kao poseban oblik zanemarivanja danas se vrlo često javljaju dva tipa zanemarivanja: zdravstveno i edukativno zanemarivanje. *Zdravstveno zanemarivanje* očituje se kao: propust osiguranja potrebne medicinske njege djetetu kada je bolesno; propuštanje potrebne imunizacije i ostalih preventivnih medicinskih mjera za dijete ili briga o djetetovim zubima, te propust osiguranja potrebnih pomagala, uključujući dioptrijske naočale, aparate za sluh i slično. *Edukativno zanemarivanje* jest propust odgovoriti na saznajnu radoznalost djeteta i udovoljiti obrazovnim potrebama djeteta tako što će mu se dopustiti da neopravdano izostaje iz škole ili što mu se ne osiguravaju uvjeti za učenje. Ako dijete izostaje iz škole zato što brine o drugoj, mlađoj djeci ili zato što radi da bi obitelj mogla preživjeti, trebalo bi planirati mjere koje pomažu i jačaju obitelj i roditelje kako bi se primjereno nadišla situacija u kojoj se obitelj nalazi, a dijete uključilo u obrazovni proces.

3.5. Ostali specifični slučajevi nasilja nad djecom

Uz nabrojane, u svakodnevnom životu vrlo često susrećemo i različite situacije u kojima se dijete javlja kao žrtva. Riječ je o specifičnim vrstama nasilja u kojima se vrlo često pojavljuje kao „glavni ili sporedni akter“, ali u svojstvu žrtve. Ove oblike nasilja ne možemo svrstati u kategoriju primarne podjele nasilja (fizičko, psihičko, seksualno i zanemarivanje), ali ih svakako promatramo kao oblik supsidijarnih oblika nasilja u kojima se dijete nerijetko javlja kao žrtva. Riječ je o: vršnjačkom nasilju (eng. *Bullying*), nasilju putem *cyber* tehnologije (eng. *Cyberbullying*), ekonomskom zlostavljanju djece, obiteljskom nasilju i ostalim oblicima nasilja u kojima se dijete pojavljuje u viktimološkom kontekstu.

Nasilje se može dogoditi u različitim sredinama, u školi, obitelji, na igralištu i sl. U školskom ambijentu najzastupljenije je **vršnjačko nasilje** i o njemu treba nešto reći. Osoben i veoma izražen oblik nasilja među djecom u školama je tzv. vršnjačko nasilje. Vršnjačko nasilje je fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno k djeci

---

od njihovih vršnjaka, koje se počinjava s ciljem povređivanja, uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnopravan odnos snaga koji je svojstven na dvjema ravnima: jači protiv slabijih ili skupina protiv pojedinca. Svaki od tih svjesnih postupaka može se razlikovati po obliku, težini, jakosti i trajanju. Nasilničko ponašanje djece, poznato i kao buling (*bullying*, eng. termin), razlikuje se od kratkotrajnih incidenata i dječjih svađa. Osnovna razlika upravo je u namjernoj želji da se drugome djetetu nanese zlo, kao i u ponavljanju takvog postupanja tijekom određenog vremena i dominaciji sile na individualnom ili grupnom planu. Ovo nasilje odnosi se na različite vrste ponašanja koje najčešće klasificiramo kao: verbalno (omalovažavanje, dobacivanje, prijetnje i ucjene i sl.), socijalno (ignoriranje, ogovaranje i spletkarenje, izbjegavanje i sl.), psihičko (krađa, uzimanje i/ili iznuda novca, prijeteci pogledi, praćenje, oštećenje imovine i sl.) i fizičko/tjelesno (pljuske, udarci rukama, nogama i predmetima, naguravanje, rušenje i sl.).

Nasilje nad djecom putem suvremenih tehnologija, u svijetu poznato kao *cyberbullying*, opći je pojam za svaku komunikacijsku aktivnost tzv. *cyber* tehnologijom koja se može smatrati štetnom i za pojedinca i za opće dobro. Tim su oblikom nasilja, vrlo često među djecom vršnjacima, obuhvaćene situacije u kojima je dijete ili adolescent izloženo napadu drugoga djeteta, adolescenta ili skupine djece putem interneta ili mobilnog telefona. Ovo nasilje danas ima široku lepezu načina počinjenja (*modus operandi*). Najčešće se odvija u *chat sobama*, na *forumima* i *blogovima*. *Chat sobe* vrlo su popularan način internetske komunikacije, osobito među djecom i mladima. One su nešto poput soba za razgovor u kojima posjetitelji mogu međusobno razgovarati, upoznavati se, raspravljati o određenoj temi. Ovakva vrsta komunikacije vrlo je pogodna i za različite zlopurabe djece i mladih. Forumi ili stranice za raspravu su internetske stranice na kojima se okupljaju korisnici interneta kako bi dali svoje mišljenje o nekoj temi ili zatražili mišljenje i savjet drugih. Vrlo su popularni i okupljaju mnogo korisnika različitih dobi i interesa.

Za razliku od *chata*, na kojemu se sadržaj briše jednom kad osoba izađe iz *chat sobe*, zapisi na forumu su trajni, odnosno moguće ih je vidjeti i komentirati rasprave otprije nekoliko mjeseci. Zbog svih svojih osobina, prvenstveno svoje globalnosti, univerzalnosti i javnosti, ova vrsta komunikacije također nosi veliki rizik za zlouporabu djece. *Blog* je pokrata od engleske riječi *weblog*, što u doslovnome prijevodu znači *internetski dnevnik*. To je internetska stranica na kojoj pojedinac, obično kronološkim redom, bilježi svoja razmišljanja i stavove.

Ono što je zajedničko *chatu*, *blogu* i *forumu* jest korištenje nadimaka koje posjetitelji sami odaberu, a što im omogućuje anonimnost. To znači da korisnici međusobno ne znaju tko je tko u stvarnome životu, ne znaju imena i prezimena, adresu ni telefonski broj. Međutim, anonimnost može biti i otvorena pozivnica svima koji žele zlorabiti takav način komunikacije. Sve nabrojano dovoljan je razlog da ove oblike komunikacija navedemo kao mogući izvor specifičnih obilka nasilja nad djecom.

Sljedeći oblik nasilja na koji ćemo se kraće osvrnuti jest **ekonomsko zlostavljanje djece**. Odnosi se na izlaganje djece poslovima koji otežavaju njihov prirodni rast i razvoj i zbog kojih ne mogu ostvarivati svoja temeljna prava na obrazovanje, igru i slično. Postoje tri temeljna oblika ekonomskog iskorištavanja koja u sebi sadrže sve pojedinačne načine ekonomskog zlostavljanja:

- ✓ *svi oblici ropstva i zlostavljanja sličnih ropstvu, kao što su: prodaja i trgovina djecom, prisilni rad, zajmeno dužničko ropstvo ili kmetstvo;*
- ✓ *korištenje, izlaganje i ponuda djece u nezakonitim radnjama, kao što su: pro-sjačenje, prostitucija, pornografska produkcija i pornografske predstave;*
- ✓ *bilo koji oblik rada ili djelovanja koji u sebi sadrži okolnosti u kojima je dijete zanemareno i preopterećeno, pri čemu su narušeni njegovo zdravlje, sigurnost i moralnost.*

Nasilje nad djecom usko je vezano i uz **obiteljsko nasilje** kao bilo koje djelo koje nanosi fizičku, mentalnu, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima koje ozbiljno sputavaju članove obitelji da uživaju u svojim pravima i slobodama na načelu ravnopravnosti u javnoj ili privatnoj sferi života. Problem obiteljskog nasilja složeni je psihosocijalni problem koji zahtijeva timsko rješavanje i koji mogu riješiti samo profesionalci. Potrebna je izobrazba o problemu obiteljskog nasilja unutar svake struke i njihova suradnja unutar multidisciplinarnih timova kako bi zajedničkim snagama djelovali na istome polju. Najveće posljedice obiteljskog nasilja trpe upravo djeca, što se odražava na njihov daljnji razvoj i formiranje ličnosti, zbog čega će u pojedinim dijelovima ovih *Smjernica* biti riječi i o ovoj vrsti nasilja.

Za potrebe ovih *Smjernica*, valja spomenuti i čin samoga dječjeg **svjedočenja nasilju**, kao specifičnom obliku nasilja nad djetetom. Naime, ovaj fenomen zajednički je sadržitelj velikoga broja slučajeva u kojima posebnu traumu predstavlja i prisutnost djeteta nasilnome činu (aktivno ili pasivno). Ove oblike nasilja nad djecom treba posebno obraditi u nekim daljnjim koracima i aktivnostima vezanima uz usmjeravanje politike reagiranja na nasilje nad djecom u Bosni i Hercegovini.

U konačnici, prijeko je potrebno spomenuti i **socijalno nasilje** do kojega dolazi kada se neko dijete isključuje iz skupnih djelovanja, kada se ono ogovara, kada se pričaju laži o njemu ili njoj, ili nagovaraju drugi da se s tim djetetom ne druže (iz različitih razloga).

U nastavku teksta usredotočit ćemo se na pokazatelje na koje treba obratiti pozornost kada sumnjamo na slučajeve svih nabrojanih vrsta nasilja nad djetetom.

4. Sustav ranog prepoznavanja nasilja nad djecom

U ovome poglavlju *Smjernica* ukazat ćemo na temeljne oblike ranog prepoznavanja različitih oblika nasilja o kojima smo govorili u prethodnom poglavlju.

4.1. Osnovni pokazatelji

Otkrivanje je prvi korak u zaštiti djece od svih oblika nasilja, a ono je, ujedno, i najosetljiviji dio toga procesa od kojega, u velikoj mjeri, ovisi njegov daljnji tijek. Otkrivanje se najčešće događa na sljedeća dva načina:

1. otkrivanje prepoznavanjem znakova ozljede na djetetu (tjelesne ozljede) i/ili znakova specifičnog ponašanja djeteta i/ili obitelji koji ukazuju na mogućnost zlostavljanja/zanemarivanja djeteta;
2. otkrivanje povjerenjem, koje može biti izravno, od samoga djeteta, ili neizravno, od druge osobe koja ima saznanje ili sumnja da je dijete zlostavljano (roditelj ili drugi član obitelji, susjedi, vršnjaci, nastavnici itd.).

4.1.1. Fizičko nasilje

Ponašanje djece koja su bila žrtvama nasilja često se razlikuje od uobičajenog, očekivanog dječjeg ponašanja. Takvo ponašanje može postojati i neovisno ili u sprezi s tjelesnim pokazateljima. U nastavku teksta *Smjernica* navesti ćemo ponašanja koja su često prisutna među tjelesno zlostavljanom djecom, odnosno djecom nad kojima je počinjeno fizičko nasilje. Riječ je o sljedećim obrascima ponašanja: prenaplašeno ponašanje, tj. pretjerano ili vrlo malo plakanja, veliki strah od odrasloga ili potpuna odsutnost strijepnje pred autoritetom odrasloga, ekstremna agresivnost ili povlačenje; izrazito povišena strijepnja kada druga djeca plaču; zazor od fizičkog dodira ili približavanja, posebice neke odrasle osobe; dijete djeluje kao da se plaši roditelja; pokazuje ili izražava strah od vraćanja kući (npr. iz vrtića, škole, bolnice i sl.). Dojenčad ili mala djeca koja su tjelesno zlostavljana često se ponašaju na sljedeći način: dijete leži veoma mirno dok promatra okolicu; ima prazan ili zamrznut pogled; neselektivno traži naklonost odraslih; ne zaplače pri nanošenju boli tijekom ispitivanja. Unutarnje ozljede u dojenčadi i male djece česte su u sklopu sindroma zlostavljanja i praćene su visokom stopom smrtnosti. Posebnu pozornost treba obratiti na: intrakranijalne ozljede praćene krvarenjem, subduralni hematomi, izmijenjenu svijest i retinalnu hemoragiju u djece mlađe od tri godine, ozljede u trbušnoj duplji praćene krvarenjem, nespecifičnim bolovima, bljuvanjem ili opstrukcijom.

U djece školske dobi sljedeća ponašanja mogu ukazivati na tjelesno zlostavljanje: dijete sebe smatra lošim i smatra da je zaslužilo kaznu; odgovara na pitanja jednolikim glasom, jednosložnim riječima i ne pokazuje afekt; očituje neodgovarajuću ili

---

prijevremenu zrelost; ima loš odnos s vršnjacima i/ili je sposobno samo za površne odnose; dijete je neuobičajeno nemirno u školi ili kronično kasni u školu.

Kad su u pitanju osobenosti ozljeda koje ukazuju na tjelesno zlostavljanje, prije svega treba obratiti pozornost na ozljede mekih tkiva i koštano-zglobnog sustava. Modrice su često prvi vidljivi znaci zlostavljanja, te je stoga nužno obratiti pozornost na sljedeće osobenosti modrica: lokalizacija – modrice na licu, ušima, vratu, na bedrima, nadlakticama (nastale uslijed pokušaja djeteta da se obrani), na leđima, u genitalnom predjelu i bude sumnju na zlostavljanje; oblik – ponekad se može prepoznati predmet čijom je uporabom nastala modrica (šake, prsti, remen, prut itd.); starost modrica – procjenjuje se prema boji modrica (crvena 2 dana; modro-ljubičasta 2–5 dana; zelena 5–7 dana; žuta 7–10 dana; smeđa 10–14 dana). Prisutnost modrica različitih starosti treba izazvati sumnju. Modrice u djece mlađe od devet mjeseci, odnosno u djece koja još nisu prohodala, rijetko nastaju slučajno. Prijelomi udova, zatim lobanje, rebara, ključne kosti, naročito u djece mlađe od tri godine, odnosno djece koja nisu prohodala, sumnjivi su kao i RTG nalaz zacijeljenih, neliječenih prijeloma te opekline, naročito one čiji oblik ukazuje na uporabljeni predmet (cigarete, glačalo) ili način nastanka (potapanje djeteta u vrelu vodu). Za razliku od slučajnih, namjerno nanesene opekline obično imaju jasne, oštre rubove, dublje su i često su inficirane odnosno zanemarene.

4.1.2. Seksualno nasilje

Nažalost, ova je vrsta nasilja uokvirena u veliki okvir tabuizma i vrlo je teško steći pravu sliku o rasprostranjenosti pojave u Bosni i Hercegovini. Većina profesionalaca na svjetskoj razini cijeni da je jedna od tri ili jedna od četiri žene na izvjesni način bila seksualno zlostavljana u djetinjstvu. Postotci za muškarce nešto su manji, većina vjeruje da je jedan od šest muškaraca doživio neki od oblika seksualnog zlostavljanja kao dijete (do 18. godine života). Rizični faktori koji dovode do pojave zlostavljanja nad djetetom su odvojenost djece od roditelja i djeca iz obitelji u kojoj su roditelji preokupirani problemima, zbog kojih ne nadziru djecu i ne posvećuju im dovoljno pozornosti. U nekim se obiteljima rodoskvruća ili seksualno zlostavljanje ponavlja u nekoliko naraštaja. U nastavku ćemo prikazati neke osnovne parametre i pokazatelje koji ukazuju na ovu vrstu nasilja nad djecom. Krenimo od prepostavke koju smo već izrekli, a riječ je o tvrdnji da je seksualnu zlouporabu vrlo teško otkriti, a još teže dokazati. Pojedini se slučajevi otkrivaju tek kad se dijete povjeri nekoj odrasloj osobi od povjerenja. Međutim, taj je proces često otežan uslijed stida i osjećaja krivnje djeteta, bojazni od kazne ili osvete. Takav djetetov osjećaj zlostavljača često pojačava prijeteći ili ucjenjujući dijete, npr. raspadom obitelji - za što će dijete, navodno, biti krivo - ili gubitkom ljubavi jednog ili obaju roditelja. Cilj zlostavljača je na taj način iznuditi djetetovu šutnju i izbjeći kaznu. Seksualno zlostavljanje u djetinjstvu nije problem koji će proći s odrastanjem. Djeca i adolescenti koji su bili

---

zlostavljani i nisu dobili primjerenu pomoć mogu odrasti u problematične osobe koje nose teški teret niskog samopoštovanja, srama i krivnje.

Jedini način u sustavu ranog prepoznavanja o kojemu možemo polemizirati u ovome dijelu *Smjernica* jesu promjene ponašanja kao pokazatelji mogućeg seksualnog zlostavljanja. Pregledom kriminološke, medicinske i literature iz domene socijalnog rada možemo pronaći sljedeće promjene u ponašanju djeteta ili adolescenta, a koje s velikom vjerojatnošću ukazuju na mogućnost da je dijete doživjelo seksualnu zlouporabu. U nastavku ćemo prikazati najčešće znake seksualnog nasilja.

Tjelesni znaci:

- ✓ genitalne infekcije;
- ✓ ozljede na prsima, dlanovima, ispod trbuha;
- ✓ ozljede u genitalnom, analnom području, krvarenja, modrice;
- ✓ problemi s mjehurom, bolovi prilikom mokrenja;
- ✓ česte upale grla uz poteškoće pri gutanju i osjećaj gušenja;
- ✓ česte psihosomatske smetnje (glavobolje, bolovi u truhu);
- ✓ trudnoća;
- ✓ menstrualne smetnje;
- ✓ iznenadno gubljenje ili dobivanje na težini;
- ✓ često tuširanje;
- ✓ defenzivan govor tijela, pokrivanje, skrivanje, pokušaj djeteta da vidi nevidljivo;
- ✓ „naslage“ odjeće danju i noću, zgužvana odjeća u školi;
- ✓ odijevanje koje mnogo otkriva.

Emocionalni znaci:

- ✓ ljutnja, tjeskoba, bespomoćnost, strah od odlaska kući nakon škole, strah od mraka i odlaska u krevet;
- ✓ strah od zatvorenih vrata, kupaonice, tuša i soba samo s jednim vratima;
- ✓ izoliranost, sram, krivnja;
- ✓ strah od fizičkog dodira, posebice oko područja genitalija;
- ✓ strah da budu sami s određenim osobama;
- ✓ plač, depresija;
- ✓ konfuzija, osjećaj izdaje, osjećaj krivnje.

Seksualizirano ponašanje:

- ✓ neuobičajeno zanimanje za svoje i tuđe genitalije;
- ✓ česta masturbacija;
- ✓ uporaba „prostih“ riječi;
- ✓ crteži s naglašenim seksualiziranim detaljima;
- ✓ crteži koji pokazuju genitalije, kroz odjeću;

-
- ✓ čudne izjave poput: "Brat mi noćas nije dao spavati. Ne volim tu igricu s jezikom.";
  - ✓ guranje predmeta u vaginu ili rektum;
  - ✓ mješanje afekata sa seksualnim ponašanjem;
  - ✓ promiskuitet (česta promjena partnera);
  - ✓ prostitucija (spolni odnos za novac);
  - ✓ strah od svlačenja na tjelesnom odgoju.

Socijalno ponašanje:

- ✓ konfuzija (zbrka) glede uloga u obitelji;
- ✓ odbijanje ili zamolba da ne ostane s određenom osobom;
- ✓ mokrenje u krevet, tepanje, dudanje palca (regresivno ponašanje);
- ✓ želi znati sve što će se dalje događati;
- ✓ konstantno „dobro ponašanje“, perfekcionizam, poslušnost;
- ✓ vrlo kontrolirano ponašanje;
- ✓ povučenost ili hiperaktivnost;
- ✓ noćne more.

Samodestruktivno ponašanje:

- ✓ droga, alkohol;
- ✓ pokušaji suicida;
- ✓ ne jede ili previše jede;
- ✓ samoozljeđivanje;
- ✓ ulazi u problematična ponašanja kao da izaziva kaznu;
- ✓ bježanje od kuće.

Ponašanje u školi:

- ✓ smetnje pažnje, sanjarenje;
- ✓ distraktibilnost, lako mu je odvući pozornost;
- ✓ izostanci iz škole (bez obzira na školski uspjeh), osobito s roditeljskim odobrenjem;
- ✓ često spominjanje tajni ili seksualnih tema u školskim zadaćama ili razgovoru;
- ✓ poteškoće u izražavanju svoga mišljenja.

Riječ je i o promjenama kakve su:

- ✓ strah od dodira, naročito u predjelu genitalija;
- ✓ strah od zatvorenih vrata, od kupanja, od mraka;
- ✓ od određenih osoba;
- ✓ strah od odlaska kući ili bježanje od kuće;
- ✓ seksualizirano ponašanje neprimjereno dobi, u mlade djece:
  - neuobičajen interes za svoje i tuđe genitalije,

-
- česta masturbacija,
  - crteži s naglašenim seksualnim detaljima i slično.

Također, svakodnevna praksa ali i stručna literatura bilježe neke pokazatelje u starije djece kakvi su:

- ✓ promiskuitet;
- ✓ prostitucija;
- ✓ samodestruktivno ponašanje (samoozljeđivanje, uzimanje alkohola, droge, pokušaji samoubojstva, bježanje od kuće);
- ✓ depresivnost, povlačenje, izoliranost;
- ✓ česte promjene raspoloženja;
- ✓ prisilno ponašanje (pretjerano često kupanje, mijenjanje rublja);
- ✓ teškoće s koncentracijom, pad uspjeha u školi, smanjeno zanimanje za aktivnosti u kojima je dijete uživalo;
- ✓ loši odnosi s vršnjacima;
- ✓ na kraju i sama izjava djeteta da je zlorabljeno.

Kada su u pitanju tjelesni znaci i simptomi koji ukazuju na mogućnost seksualnog zlostavljanja, potrebno je navesti:

- ✓ ozljede u genitalnom ili analnom području:
  - modrice,
  - oguljotine,
  - krvarenja,
  - ozljede na prsima, dojčkama,
  - u donjem djelu trbuha;
- ✓ infekcije koje se prenose seksualnim putem:
  - gonoreja,
  - klamidija,
  - trihomonas;
- ✓ bolovi pri mokrenju;
- ✓ ponavljane mokraćne infekcije;
- ✓ trudnoća;
- ✓ prisutnost sperme na tijelu, odjeći;
- ✓ prisutnost stranih tijela u nekim tjelesnim otvorima:
  - anus,
  - rektum;
- ✓ poremećaji eliminacije mokraće ili fecesa (enureza, enkopreza);
- ✓ gubitak teka;
- ✓ poremećaji prehrane;
- ✓ poremećaji spavanja;
- ✓ bolovi pri sjedenju ili hodanju.

Ovo su samo neki od pokazatelja koji mogu pomoći profesionalcima matičnih i izvanmatičnih službi da prepoznaju ovaj oblik nasilja, točnije sumnju na njega.

4.1.3. Psihološko ili emocionalno nasilje

"... Ti si djete bezvrijedno, nepodobno, beskorisno, i nedostojno ljubavi i pažnje"....

Psihološko nasilje kod djeteta žrtve stvara konfuziju i ono često ne prepoznaje što mu se događa, čime ga nasilnik zlostavlja, a osjeća da se mijenja njegovo duševno i, često, opće zdravstveno stanje.

Ciljevi psihološkog nasilja su:

- ✓ razvijati zabrinutost kod žrtve;
- ✓ stvarati zavisnost od zlostavljača;
- ✓ oslabljivati tjelesne i psihičke sposobnosti za otpor;
- ✓ izazivati samooptuživanja i sl.

Najteži oblik emocionalnog zlostavljanja je kada žrtva preuzima ulogu svojega zlostavljača i počinje sama sebe zlostavljati, degradirajući i ponižavajući sebe samu. Kao najčešće vrste emocionalnog zlostavljanja odnosno psihološkog nasilja prepoznajemo: odbacivanje, teroriziranje, ignoriranje, izolaciju i iskorištavanje. Osobeno sti kliničke slike emocionalno (psihički) zlostavljanog djeteta:

Poremećaji ponašanja:

- ✓ apatija;
- ✓ agresivnost;
- ✓ iritativnost;
- ✓ usamljenost;
- ✓ rijetko plaču;
- ✓ u komunikaciji ne gledaju sugovornika u oči;
- ✓ prisutan je negativan ili prazan afekt prema svima u njihovom okruženju;
- ✓ u situacijama kada druga djeca plaču, oni reagiraju apatijom ili grimasiranjem;
- ✓ ne reagiraju na vanjske podražaje;
- ✓ ne pokazuju zadovoljstvo u igri ili bilo čemu drugom;
- ✓ problemi s učenjem;
- ✓ problemi u odnosu s okolinom;
- ✓ depresija;
- ✓ strah i tjeskoba;
- ✓ takva djeca često brinu o roditeljima i roditeljskim potrebama, umjesto da roditelji brinu o njima.

Vrlo često zlostavljana djeca postaju nasilnici ili depresivne osobe koje češće u kriznim situacijama pokušavaju samoubojstvo, a nerijetko njihovo intelektualno funkcioniranje i biološki razvoj ne odgovaraju njihovoj dobi.

4.1.4. Zanemarivanje djece

Zanemarivanje je vrlo često generator mnogih kasnijih neotklonjivih problema u djeteta, te mu kao takvom problemu treba posvetiti dužnu pažnju. Za potrebe ovih *Smjernica*, analizirat ćemo pokazatelje koji određuju emocionalno, fizičko, zdravstveno i edukativno zanemarivanje. Analizu započinjemo edukativnim zanemarivanjem, u kojemu leže mnoge tajne ranog prepoznavanja složenijih oblika zanemarivanja, ali i nasilja nad djecom općenito. Riječ je o ranom prepoznavanju edukativno zanemarenog djeteta.

Osnovni znaci *edukativno zanemarenog djeteta* mogli bi se podijeliti na tri činitelja: objektivne pokazatelje, ponašanje djeteta i ponašanje roditelja. *Objektivni pokazatelji* obuhvaćaju određena ponašanja koja se mogu smatrati predobljem ozbiljnih devijacija kao što su: bezrazložno izostajanje s nastave, nesudjelovanje roditelja u potrebnim aktivnostima, odbijanje prihvaćanja posebnih servisa i pomoći, ako je to djetetu potrebno itd. *Ponašanje djeteta* s druge pak strane obuhvaća niz pokazatelja koji nam u velikoj mjeri ukazuju na zanemarivanje: neuspjeh u školi, iako je dijete prosječnih ili čak natprosječnih intelektualnih sposobnosti. Takva djeca u školi nerijetko pokazuju nezainteresiranost, odustaju kod svakog malo većeg napora, nemaju samopouzdanja te se ne usuđuju ni pokušati. U svakoj zahtjevnijoj situaciji reaguju povlačenjem.

I na kraju, *ponašanje roditelja* također mnogo toga može nagovijestiti u smislu zanemarivanja djeteta: u odnosu s učiteljem i odgajateljem roditelj isključivo govori o sebi i brine o sebi, a ne o djetetu, tijekom rasprava na roditeljskim sastancima dovodi dijete u neugodnu situaciju zbog roditeljskih problema, ponižava dijete u prisutnosti druge djece ili osoba, odbija prihvatiti i podržati djetetove želje u odnosu na uključivanje u različite školske i vrtičke aktivnosti, često mijenjanje mjesta prebivališta itd.

Emocionalno zanemarivanje jest zanemarivanje emocionalnih potreba djeteta. Navesti ćemo samo neka najvažnija ponašanja roditelja koja spadaju u emocionalno zanemarivanje, a većina ih ne prepoznaje kao takve: roditelj uskraćuje djetetu ljubav i emocionalnu podršku koja bi izazivala osjećaj da je dijete voljeno, željeno, sigurno i vrijedno; roditelj odbacuje dijete ravnodušnošću i odsutnošću pažnje; roditelj otvoreno odbacuje dijete vikom, okrivljavanjem djeteta za probleme ili prenošenjem drugih negativnih poruka djetetu. Emocionalno zanemarivanje najčešće se javlja udruženo s emocionalnim zlostavljanjem i zbog toga se u dijelu *Smjernica* ova pojava opisuje zajedno kao „emocionalno zlostavljanje i zanemarivanje“.

Najčešći oblici *fizičkog zanemarivanja* su: propust osiguranja djetetu dovoljno odjeće kako bi mu bilo toplo i ugodno te kako bi ga se zaštitilo od ekstremnih

---

vremenskih nepogoda; propust osiguranja djetetu razumno čiste odjeće; dopuštanje, usprkos mogućnostima, da dijete živi u uvjetima izuzetne prljavštine, u smradu od mokraće i fecesa, uz rasuti otpad i trulu hranu, uz pojavu glodara i drugih gamadi, s veoma prljavom posteljinom i stvarima; dopuštanje, usprkos mogućnostima, da dijete bude izloženo ekstremnim temperaturama, da dijete živi u iznimno lošim sanitarnim uvjetima, zbog neodgovarajućih ili neispravnih vodovodnih instalacija, tako da je ugroženo zdravlje djeteta, kao i druge opasnosti – slomljene stube, razbijeni prozori, razbijene ograde na terasi ili stubama (posebice u kući s malim djetetom); opasnost od požara koje roditelj ne otklanja i nakon što je opomenut; propust redovitog osiguranja dovoljno kvalitetne hrane za podmirivanje djetetovih potreba u prehrani, bilo da je riječ o namjernom ili propustu uslijed neznanja roditelja, osim kada je riječ o ekstremnom siromaštvu i nemogućnosti obitelji ili roditelja; propust osiguranja pravilnog održavanja higijene u tolikoj mjeri da nedostatak njege dovodi ili može dovesti do narušavanja djetetova zdravlja; propust osiguranja odgovarajućeg nadzora za dijete u mjeri koja može dovesti do ugrožavanja njegova zdravlja i života. U nastavku ćemo prikazati osnovne znake zanemarivanja djeteta.

Znaci zdravstvenog zanemarivanja su:

- ✓ slabo opće zdravlje;
- ✓ učestali zdravstveni problemi;
- ✓ pothranjenost;
- ✓ učestale prehlade;
- ✓ brojne alergijske reakcije.

Znaci fizičkog zanemarivanja:

- ✓ neodgovarajuća odjeća;
- ✓ promjene na koži koje upućuju na nedovoljnu higijenu;
- ✓ prljava odjeća i obuća;
- ✓ zapušten izgled;
- ✓ dijete je samo na mjestima koja nisu primjerena njegovoj dobi;
- ✓ dijete čuvaju neodgovarajuće osobe.

Znaci emocionalnog zanemarivanja:

- ✓ povučенost;
- ✓ nesigurnost;
- ✓ problem u komunikaciji;
- ✓ pokazuje strah i kod najmanjih pogrešaka;
- ✓ razvojne smetnje: smetnje u govoru, motorici, komunikaciji;
- ✓ nepredvidivo ponašanje i nagle promjene raspoloženja;
- ✓ agresivnost;
- ✓ pasivnost;
- ✓ asocijalno ponašanje;

-
- ✓ regresivni oblici ponašanja;
  - ✓ prema roditeljima dijete je često distancirano i hladno, dok prema nepoznatim osobama pokazuje pretjeranu potrebu za vezivanjem.

Znaci edukativno zanemarenog djeteta:

- ✓ Neuspjeh u školi, iako je dijete prosječnih ili natprosječnih intelektualnih sposobnosti.

Takva djeca u školi često pokazuju nezainteresiranost, odustaju kod svakog i malo većeg napora, nemaju samopouzdanja. U zahtjevnijim situacijama reaguju povlačenjem.

Znaci neodgovarajućeg nadzora su:

- ✓ učestale ozljede;
- ✓ izostanci iz škole;
- ✓ skitnja.

Roditelji koji zanemaruju djecu najčešće su:

- ✓ osobe s duševnim poremećajima;
- ✓ mentalno nedovoljno razvijene osobe;
- ✓ nezaposlene osobe;
- ✓ nedovoljno educirane osobe;
- ✓ često su i sami bili zanemareni u djetinjstvu.

Svi spomenuti oblici zanemarivanja prouzrokuju brojne poremećaje u razvoju djeteta, te je bitno napomenuti da su posljedice zanemarivanja mnogo puta jednako, a nerijetko i većeg intenziteta od zlostavljanja.

4.1.5. Ostali oblici nasilja

Nasilje među djecom nesumnjivo je vrlo stara pojava. Pojedinu djecu nerijetko i sistematski uznemiravaju i napadaju ostala djeca, što je opisano u mnogim književnim djelima, a mnogo je odraslih kloji imaju i osobna iskustva u tome iz školskih dana. Škola je institucija u kojoj djeca provode sve više vremena i, uz obrazovnu funkciju, ona tradicionalno ima i odgojnu, ali jednako tako i funkciju prenošenja društveno poželjnih vrijednosti jednog naraštaja. Premda se u školi okuplja veći broj djece, ona je nerijetko i poprište vršnjačkog nasilja. Prema globalnim svjetstkim pokazateljima, u više od 85% slučajeva nasilja učenici nisu uključeni u njega, već ga promatraju. Najveći dio vršnjačkoga nasilja zapravo se događa u školi, a ne na putu do škole ili iz škole. Praksa je pokazala da je vjerojatnoća nasilništva manja što je veći broj prisutnih nastavnika za vrijeme odmora i stanki za užinu, odnosno na važnost nadzora nad učenicima. Riječ nadzor ponekad ima negativne konotacije, no zapravo se radi o dostupnosti nastavnika učenicima kojima je potrebna pomoć. Sama njihova prisutnost povećava vjerojatnoću da će nasilje biti primijećeno i na vrijeme zaustavljeno,

---

što obeshrabruje nasilnike. Pritom je važno da nastavnici budu spremni intervenirati, te da to rađe učine prerano nego da propuste priliku umiješati se prije nego što dođe do većih posljedica. Suzdržavanje od uplitanja zapravo je prešutno odobravanje nasilništva. Također je važno posebnu pozornost obratiti na mjesta koja učenici doživljavaju kao najnesigurnija – dvoranu za tjelesni odgoj, wc i školsko dvorište za vrijeme velikog odmora te druge skrovite dijelove škole ili školskog igrališta.

Preporučuje se nastavnicima koji primijete nasilje da o tome obavijeste razrednika ili razrednicu, ne bi li se pravovremenim reagiranjem nastojala otkriti sklonost određenoga učenika agresiji i tako spriječilo daljnje razvijanje nasilnika. Kako bi se nastavnici lakše nosili s izazovima preveniranja i intervencije u slučajevima vršnjačkoga nasilja, vrlo je važno omogućiti im primjerenu edukaciju. Edukaciju može održati stručni suradnik, ali i nastavnik koji želi kolegama prenijeti svoja iskustva. U sadašnjim uvjetima u Bosni i Hercegovini možda je najbolje preporučiti dodatnu sveučilišnu edukaciju kroz sustav „cjeloživotnog učenja“. Učinkovita edukacija sadržavat će elemente osvješćivanja važnih aspekata vršnjačkoga nasilja te praktične, lako primjenjive smjernice o postupanju u pojedinim svakodnevnim situacijama. Poželjno je da bude oblikovana kao interaktivno predavanje ili radionica. Edukacija nastavnika može odgovarati na mnoga pitanja, od kojih su najvažnija:

- ✓ Kako prepoznati vršnjačko nasilje?
- ✓ Koja se ponašanja smatraju oblicima vršnjačkoga nasilja?
- ✓ Kako vršnjačko nasilje razlikovati od sukoba i prijateljskog zadirkivanja?
- ✓ Koja su djeca ranjivija i češće postaju žrtvama vršnjačkog nasilja?
- ✓ Kako reagirati na nasilna ponašanja učenika za vrijeme školskog sata?
- ✓ Koga je sve potrebno obavijestiti u slučaju sumnje na vršnjačko nasilje?
- ✓ Kako kao razrednik surađivati s roditeljima žrtve i nasilnika?
- ✓ Kako poticati prosocijalna ponašanja učenika?
- ✓ Kako oblikovati radionicu o vršnjačkom nasilju ili vršnjačkoj pomoći na sati-ma razredne zajednice?

Kako bi se uspješno nosili s problemom vršnjačkoga nasilja, vrlo je važno postići suradnju između roditelja i škole. Roditelji koji su svjesni problematike vršnjačkoga nasilja i važnosti posvećivanja pozornosti toj temi mogu biti vrijedni partneri u preveniranju vršnjačkoga nasilja ili njegovom zaustavljanju. Osvješćivanje i edukacija roditelja mogu sadržavati različite elemente, kao što su:

- ✓ na temelju kojih znakova mogu posumnjati da je njihovo dijete žrtva nasilja;
- ✓ kako prepoznati rizična ponašanja djece koja imaju tendenciju da postanu žrtve ili da budu nasilna prema drugoj djeci;
- ✓ kome se obratiti ako sumnjaju da je njihovo dijete žrtva ili nasilnik;
- ✓ kojim odgojnim postupcima mogu doprinijeti rješavanju problema vršnjačkoga nasilja.

U posljednje vrijeme mnoge škole u Bosni i Hercegovini suočavaju se i sa specifičnim oblicima nasilja u kojima su glavni sudionici zapravo isključivo djevojčice. Naime, danas djevojčice koriste neizravne metode agresije, kao što su širenje glasina, isključivanje i ocrnjivanje drugih, te se nasilje među djevojčicama odnosno djevojkama povećava s prelaskom iz osnovne škole u srednju, tj. s ulaskom u adolescentno doba. Ovom fenomenu potrebno je posvetiti posebnu pozornost.

Djeca ne shvaćaju ozbiljno mogućnosti **zloporabe interneta**, kao ni potencijalne posljedice, a opet, spremni su sudjelovati u „igrami“ i „šalama“ usmjerenim prema drugoj djeci, ne shvaćajući da mogu dovesti do povrede osjećaja, narušavanja samopouzdanja, ozbiljnih trauma, pa i do dramatičnih posljedica. Veliki broj djece danas u Bosni i Hercegovini poznaje nekoga iz okruženja tko je imao problem na internetu, a za mnoge od njih - naguravanje, ćuškanje i „malo“ tučnjave nije nasilje. Stoga možemo zasigurno zaključiti da se danas, poput nekog računalnog virusa, velikom brzinom počeo širiti virus vršnjačkoga nasilja na internetu (*cyberbulling*).

Fizičko nasilje tako je dobilo novi oblik s kojime se susreću djeca i mladež. S vršnjačkim nasiljem susretali su se i mnogi prethodni naraštaji. Maltretiranja i vrijeđanja vršnjaka događala su se mnogima. Za razliku od običnog vršnjačkog nasilja koje se događa u školi ili na ulici, a zbog mogućnosti koje pruža internet, žrtva *nasilja na internetu* može doživjeti neprijatnosti tijekom cijelog dana jer nasilnik, skrivajući se iza anonimnosti koju pruža internet, često bude nepoznat i teško se otkriva njegov identitet. Vršnjačko nasilje na internetu podrazumijeva slanje poruka putem interneta ili mobilnog telefona kako bi se povrijedilo ili uznemirilo neko dijete. Nasilje se manifestira putem tekstualnih ili videoporuka, fotografija ili poziva kojima se šire nasilni i uvredljivi komentari o vršnjaku. Društvene mreže koriste se kao sredstvo za širenje nasilja, jer omogućavaju da u kratkom vremenu veliki broj ljudi komentira, vrijeđa ili vidi fotografiju ili komentar. Prema neslužbenim podacima, danas u Bosni i Hercegovini najčešće susrećemo vrijeđanje vršnjaka putem *Facebooka*, koje se ogleda u maltretiranju koje čine stariji učenici i uglavnom se odnosi na simbole navijačkih skupina i slične tzv. *fun teme*.

Djeca-radnici najčešće su iskorištavana, što se vidi iz niskih nadnica, dugačkog radnog vremena, neuključenosti u sustav socijalne skrbi, te nedostatka pregovaračke moći. Postavlja se pitanje - što danas pridonosi poželjnosti angažiranja dječje radne snage? U svakom slučaju to su poželjnost dječjeg prihoda, vrijednost dječjeg rada u obiteljskom poduzeću ili na imanju, povećana mogućnost zarade za odrasle članove obitelji u slučaju kad djeca preuzimaju na sebe obavljanje poslova u kućanstvu, odnosno kad je posao odraslih uvjetovan i komplementarnim angažiranjem dječjeg rada. Osim toga, djeca za isti rad kao i odrasli u većini su slučajeva lošije plaćena, budući da su voljna prihvatiti niže nadnice ili druge mjere koje predstavljaju uštedu za poslodavca. Nekoliko je mogućih objašnjenja za ovu situaciju: dječja produktivnost i kvaliteta rada niža je nego kod odraslih; mogući nedostatak radne

---

snage, što automatski dovodi do uvođenja marginalnih skupina na tržište rada, te činjenica da je djecu lakše ekonomski iskorištavati.

Međutim, danas najčešće razmatramo slučajeve prosjačenja djece kao oblika ekonomskog iskorištavanja, ali i oblika trgovine ljudima. Najveći broj dece koja prosjače živi u većim gradovima i danas su ona gotovo postala jedno od njihovih obilježja. Iako ih svakodnevno vidamo na glavnim trgovima, prometnim ulicama i raskrižjima, ispred trgovačkih centara i u parkovima, za sustav i društvo ta su djeca većinom nevidljiva. O njihovu podrijetlu, životu, obiteljskim i socijalnim uvjetima vrlo malo se zna, a dublji razlozi za njihovo bavljenje prosjačenjem najčešće se ne istražuju niti se njima itko sustavno bavi.

Na osnovi prikupljenih podataka moguće je, ipak, zaključiti da se prosjačenjem većinom bave muška djeca u dobi od 2 do 17 godina, a najčešće u dobi od 10 do 15 godina. Zabrinjavajući je podatak da je, u prosjeku, više od jedne trećine djece zatečene u prosjačenju u dobi od 2 do 10 godina. Prosjačenje, pa tako i dječje, posebice je naglašeno u ljetnim mjesecima, u vrijeme turističke sezone, i u većim gradskim sredinama. Djeca provode dane prosjačeći na prometnim raskrižjima, ulicama i trgovima, a ponekad zarade i oko 15 eura dnevno. Ipak, rijetko zadržavaju novac za sebe (*Save the Children*, 2010.).

Djeca svih dobi bombardirana su slikama **obiteljskog nasilja**, na televiziji, u filmovima, videoigricama ili u susjedstvu. No najgora vrsta izloženosti djeteta nasilju jest ona koja se događa u njihovoj vlastitoj obitelji. Veliki broj djece, zbog stalnog sukoba u kući, nikada niti ne iskusi osnovnu razinu fizičke i emocionalne sigurnosti tijekom odrastanja. Činjenica je da većina djece bezuvjetno vole i mamu i tatu, te je stoga tragičnije shvatiti kako se dijete osjeća dok jedan roditelj udara, šamara i ponaša se agresivno prema drugome. Dijete tada zasigurno doživljava svojevrsnu emocionalnu traumu. Svako je dijete različito i ima vlastite mehanizme zaštite i različito reagira na nasilje. Najčešće reakcije su:

- ✓ Bijes – može biti usmjeren prema nasilniku, ali i žrtvi zbog toga što se ne zna ili ne želi obraniti. Isto tako, ljutnja može biti usmjerena i prema samome sebi. Dijete je bijesno što ne može obraniti majku ili oca koji je žrtva nasilja.
- ✓ Krivnja – osjećaj krivnje raste kada se dijete osjeća odgovornim za nasilje ili kada dijete osjeća da je neloyalno jednome od roditelja zbog negativnih osjećaja koje prema njemu ima.
- ✓ Zbunjenost – ukoliko u emocionalno zlostavljanje jedan od roditelja uvlači i dijete, ono nije sigurno komu treba vjerovati i tko je u pravu. Zbrku stvaraju i kaotični osjećaji prema roditeljima.
- ✓ Bespomoćnost – osjećaj da se ne može pomoći u normalizaciji odnosa u obitelji ili spriječiti nasilje.
- ✓ Sram – izolacija obično dolazi s osjećajem srama, kada dijete shvati da živi u disfunkcionalnoj, tj. drukčijoj obitelji.

-
- ✓ Strah – strah od nasilja, napuštanja, prevrata ili gubitka, ozljeđivanja, izražavanja mišljenja - samo su neki od niza strahova koje gaje djeca iz nasilničkih obitelji.

Osim svega navedenog, djeca iskazuju i probleme u ponašanju. Neka imaju problema sa spavanjem, neka postaju impulzivna i eksplozivna, neka počinju obolijevati zbog pada imuniteta. Ozbiljnost i težina reakcija ovise o količini, trajanju i izloženosti obiteljskom nasilju. U Bosni i Hercegovini iz godine u godinu raste broj prijavljenih slučajeva obiteljskog nasilja. Najčešće žrtve su žene, ali ovdje moramo dodati i djecu koja u 90% slučajeva **svjedoče nasilju**. Pretpostavlja se da je stvarni broj žrtava nasilja daleko veći od broja prijavljenih.

5. Prijavljivanje slučajeva nasilja nad djecom

Prijavljivanje slučajeva nasilja bitan je korak k procesnopravnom formiranju slučaja nasilja nad djecom. Stoga ćemo u nastavku teksta *Smjernica* iznijeti predvidive, ali trenutačno, fakultativne korake za postupanje nekih od institucija sustava u slučajevima nasilja nad djecom. Krenut ćemo od nespornih činjenica.

Nakon otkrivanja zlostavljanja/zanemarivanja, konzultacija i procjene rizika, obveze institucija i pojedinaca u Bosni i Hercegovini su sljedeće. U slučajevima kada je život djeteta ugrožen ili mu prijeti neposredna opasnost od ozbiljnog oštećenja zdravlja, nužna je neodgodiva prijava policiji i centru za socijalni rad. Ovakve situacije u kojima je nužna neodgodiva intervencija su npr. kada zdravstveno stanje djeteta zahtijeva urgentni medicinski tretman koji roditelj/skrbnik ne želi ili nije u stanju osigurati, ili kada je dijete u opasnosti od ozljede, oštećenja koje može prouzročiti psihotičan roditelj/skrbnik, kao i u situacijama u kojima je dijete ozlijeđeno ili je moglo biti ozlijeđeno oružjem i slično.

U pozitivnim pravnim propisima u Bosni i Hercegovini (kazneno i obiteljsko zakonodavstvo) predviđena je dužnost državnih tijela, ustanova i samih građana da prijave policiji i centru za socijalni rad, kao tijelu skrbi, svaki slučaj zlostavljanja i zanemarivanja djeteta.

Sva tijela, organizacije i fizičke osobe dužni su, bez odgode, obavijestiti policiju i centar za socijalni rad o povredi djetetovih prava, a naročito ako se radi o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloporabama i zanemarivanju djeteta. Po zaprimanju takve obavijesti policija i centar za socijalni rad dužni su odmah ispitati slučaj i poduzeti mjere za zaštitu prava djeteta.

Odredbama obiteljskih zakona u Bosni i Hercegovini uređena su prava i dužnosti roditelja i djece, a posebice zaštita prava i interesa djeteta od svih oblika nasilja, zloporabe, zlostavljanja i zanemarivanja u obitelji. U cilju što veće zaštite djeteta, predviđene su i odredbe kojima je tijelo skrbi dužno po službenoj dužnosti

---

poduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta na osnovi neposrednog saznanja ili obavijesti.

Specifično, Zakonom o zaštiti od obiteljskog nasilja propisana je obveza prijavljivanja nadležnoj policijskoj upravi nasilnog ponašanja prema djetetu koje su dužni odmah po saznanju prijaviti socijalni i zdravstveni djelatnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i tijela, kao i nevladine organizacije, a koji u obavljanju svoje dužnosti doznaju da je počinjeno obiteljsko nasilje, u protivnome čine prekršaj. Prijavu o nasilničkom ponašanju dužni su dostaviti i članovi obitelji, kao i svaki građanin koji dozna za počinjeno obiteljsko nasilje, a naročito ako je žrtva nasilja maloljetna osoba.

Sve obavijesti i prijave šalju se na najbrži mogući način, a uvijek je potrebno naglasiti da je veoma hitno. Prijave se mogu podnijeti pismeno ili usmeno, uključujući i razgovor telefonom. Prijave mogu biti i anonimne, u slučaju anonimnih prijava obvezno je postupanje nadležne institucije. Prijavu je moguće podnijeti 24 sata dnevno.

6. Smjernice za postupanje po pojedinim sektorima

Pogledajmo sada kako izgledaju smjernice za pojedine sektore u slučajevima nasilja nad djecom.

6.1. Sektor obrazovanja – odgojne i obrazovne ustanove

Obrazovno-odgojni sustav vrlo je važan u sprječavanju i otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja djece, kao i u pružanju podrške djetetu i obitelji. U ovaj sektor, za potrebe ovih *Smjernica*, uključit ćemo: škole, predškolske ustanove i đачke domove. Sektor obrazovanja i odgoja također ima ulogu u prikupljanju podataka i ujedno je bitan izvor informacija o djetetu za socijalni i pravni sustav. Učitelji, nastavnici i stručni suradnici dužni su poduzimati mjere zaštite prava djeteta/učenika, te o svakoj povredi tih prava, osobito o oblicima fizičkog ili emocionalnog nasilja, spolne zloporabe, zanemarivanja ili neodgovornog ponašanja ili izrabljivanja, odmah učiniti sljedeće korake. Ukoliko je dijete/učenik ozlijeđeno u mjeri koja zahtijeva liječničku intervenciju ili pregled, treba odmah pozvati policiju i službu hitne medicinske pomoći ili na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otpratiti ili osigurati djetetu pratnju stručne osobe (dvije osobe) do liječnika te sačekati liječničku preporuku o daljnjem postupanju. Isto tako treba poštivati spol djeteta pri odabiru pratnje. Hitno obavijestiti ravnatelja škole, koji će promptno obavijestiti roditelje (skrbnike) djeteta. U slučajevima kada se sumnja da je jedan od roditelja ugrozio dijete, osim primarne zaštite zdravlja djeteta, potrebno je obavijestiti

---

nadležni centar za socijalni rad te dalje postupati prema obavljenim konzultacijama sa stručnim djelatnicima centra. U slučaju sumnje da je nad djetetom počinjeno neko od djela nasilja, potrebno je obavijestiti policiju. Ravnatelj škole i pedagog sastavit će službenu zabilješku o prijavi nasilja te o poduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i svojim opažanjima, koju će dostaviti na zahtjev drugim nadležnim tijelima. Službenu zabilješku sastavlja i potpisuje stručna osoba koja je „otkrila“ slučaj, dok ravnatelj škole izrađuje i potpisuje službeni popratni akt. Školi se preporučuje da čuva navedene akte u vlastitoj arhivi do djetetova punoljetstva.

6.1.1. Predvidive smjernice za postupanje u sektoru obrazovanja i odgoja

Osoblje odgojnih i obrazovnih ustanova dužno je prijaviti slučajeve nasilja nad djetetom/učenicom u svakom pojedinačnom slučaju:

- ✓ fizičkog nasilja;
- ✓ emocionalnog (psihološkog) nasilja;
- ✓ spolne zloporabe;
- ✓ zanemarivanja i/ili neodgovornog ponašanja roditelja/skrbnika³.

U nastavku teksta ukazat ćemo na specifične slučajeve nasilja nad djecom, vodeći računa o mjestu nastanka ozljede i načinima prijavljivanja.

6.1.1.1. *Nasilje koje se dogodilo u odgojno-obrazovnim institucijama*

- ✓ Ukoliko je dijete/učenik ozlijeđeno u mjeri koja zahtijeva liječničku intervenciju ili pregled ili se prema okolnostima slučaja može pretpostaviti da su takva intervencija ili pregled potrebni, odgovorna osoba dužna je odmah pozvati roditelje, policiju i službu hitne medicinske pomoći.
- ✓ Odgovorna osoba u obrazovno-odgojnoj instituciji dužna je na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otpratiti ili osigurati djetetu pratnju stručne osobe (dvije osobe) do liječnika te sačekati liječničku preporuku o daljnjem postupanju.
- ✓ U takvim slučajevima potrebno je poštivati spol djeteta u odabiru pratnje.
- ✓ Službenu zabilješku sastavlja i potpisuje stručna osoba koja je „otkrila“ slučaj nasilja, dok ravnatelj škole izrađuje i potpisuje službeni popratni akt.
- ✓ Školi se preporučuje da čuva navedene akte u vlastitoj arhivi do djetetova punoljetstva (žrtve).
- ✓ Odgovorna osoba dužna je na traženje istražnih tijela odmah dostaviti svu dokumentaciju vezanu uz razjašnjavanje i dokazivanje kaznene stvari.

---

³ Odgovorna osoba u odgojno-obrazovnoj ustanovi primjećuje neke znake zanemarivanja ili pretpostavlja da je došlo do zanemarivanja (neodgovorno ponašanje roditelja/skrbnika). U ovim slučajevima postupamo prema uputi iz Hodograma 1., u kojemu se razrađuje postupak prijave slučaja u odgojno-obrazovnim institucijama.

6.1.1.2. *Nasilje koje se dogodilo izvan odgojnih i obrazovnih institucija (prepoznato u školi)*

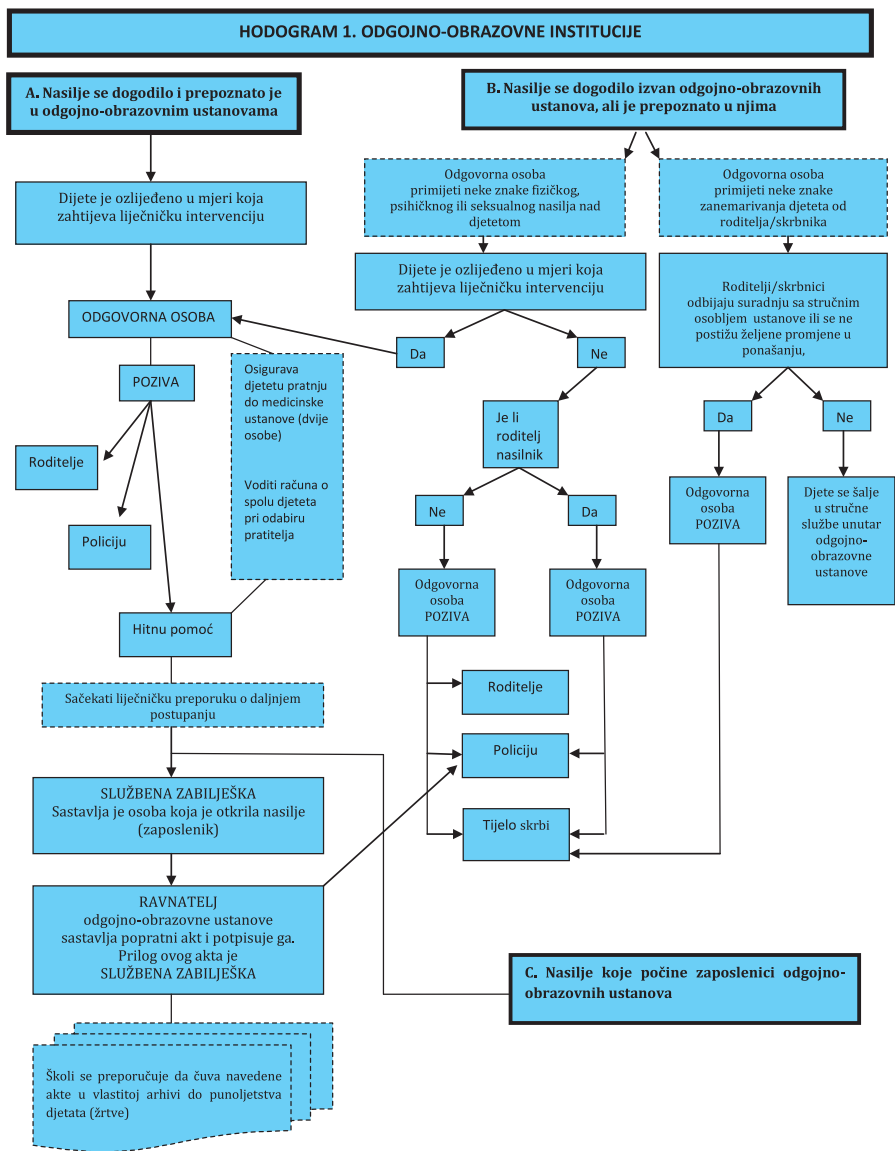
U skladu s navedenim pokazateljima po različitim oblicima nasilja i zanemarivanja, obrazovni djelatnici i stručne osobe u ustanovama obvezni su pratiti i reagirati shodno prepoznatim znacima nasilja nad djecom:

- ✓ U slučaju da primijete znake zanemarivanja djeteta od roditelja/skrbnika a oni odbijaju suradnju sa stručnim osobljem ustanove ili se ne postižu željene promjene u ponašanju, odgovorna osoba u ustanovi pripremom odgovarajućeg pisanog akta obavještava nadležno tijelo skrbi.
- ✓ U slučaju da primijete neki od oblika nasilja (fizičko, psihičko/emocionalno, seksualno), odgovorna osoba u ustanovi obavještava roditelje, nadležno tijelo skrbi i policiju.
- ✓ Ako se sumnja da je jedan od roditelja počinio nasilje nad djetetom, a nije potrebno hitno medicinsko zbrinjavanje, u tom slučaju prije drugih mjera zaštite preporučuje se stručna konzultacija s nadležnim tijelom skrbi i policijom.
- ✓ Ta stručna konzultacija, vođena načelom hitnosti, obavlja se telefonom, izravno ili na drugi način koji je najbolji za neodgodivu zaštitu djeteta.
- ✓ O toj stručnoj konzultaciji sastavlja se službena zabilješka.
- ✓ Ako je dijete/učenik ozlijeđeno u mjeri koja zahtijeva liječničku intervenciju ili pregled ili se prema okolnostima slučaja može pretpostaviti da su takva intervencija ili pregled potrebni, odgovorna osoba dužna je odmah pozvati roditelje, policiju i službu hitne medicinske pomoći.
- ✓ Odgovorna osoba u obrazovno-odgojnoj instituciji dužna je na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otpatiti ili osigurati djetetu pratnju stručne osobe (dvije osobe) do liječnika te sačekati liječničku preporuku o daljnjem postupanju.
- ✓ U takvim slučajevima potrebno je poštivati spol djeteta pri odabiru pratnje.
- ✓ Službenu zabilješku sastavlja i potpisuje stručna osoba koja je „otkrila“ slučaj nasilja, dok ravnatelj škole izrađuje i potpisuje službeni popratni akt.
- ✓ Školi se preporučuje da čuva navedene akte u vlastitoj arhivi do djetetova punoljetstva.
- ✓ Odgovorna osoba dužna je na traženje istražnih tijela odmah dostaviti svu dokumentaciju vezanu uz razjašnjavanje i dokazivanje kaznene stvari.

6.1.1.3. *Nasilje koje počine zaposlenici odgojno-obrazovnih ustanova*

Ako je, prema saznanjima, nasilje nad djetetom počinila bilo koja osoba zaposlena u odgojno-obrazovnoj ustanovi ili ustanovi socijalne skrbi (u daljnjem tekstu: ustanove), ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti, radi utvrđivanja odgovornosti počinitelja, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanova.

U svim slučajevima nasilja ustanova će voditi odgovarajuću evidenciju zaštićenih podataka. Ti se podaci čuvaju do punoljetstva djeteta žrtve nasilja.

6.2. Sektor tijela skrbi

Tijela skrbi (centri za socijalni rad i službe socijalne skrbi) vrlo često su mjesta u kojima se prijavljuju slučajevi nasilja nad djecom. U ovaj sektor uz tijela skrbi ubrajamo i dnevne centre, dječje domove te pedagoške zajednice. Zbog specifičnog statusa, a za potrebe preciziranja uputa, u ovaj sektor uvrstićemo i dvije vrste ustanova koje u njega ne spadaju u cijelosti po funkcionalnoj nadležnosti, ali, zbog potreba i naravi ovoga dokumenta, obradit ćemo ih u ovome dijelu. Riječ je o odgojno-popravnim domovima i odgojnim ustanovama.

Nakon što zaprimi prijavu, u tijelu skrbi razmatra se prijava i procjenjuju stanje, rizici i potrebe djeteta i obitelji. Ovakva bi se procjena mogla nazvati i *prijamnom procjenom* koju daje prijamni djelatnik centra. Ta procjena podrazumijeva da prijamni djelatnik centra, na osnovi razgovora s podnositeljem prijave (koji može biti stručnjak iz druge ustanove, nastavnik ili zaposlenik škole, roditelj djeteta ili druga osoba) i drugih podataka koji su mu dostupni (prethodna evidencija u centru, eventualna medicinska dokumentacija i sl.) može donijeti odluku o tome postoji li sumnja na zlostavljanje i/ili zanemarivanje i koliko je ona osnovana. On je također dužan procijeniti ima li jedno ili više djece u obitelji potrebu za hitnom zaštitom.

Zaprimanje i razmatranje prijave te provjera postojećih informacija u centru, što ne bi trebalo trajati *dulje od jednog radnog dana*, mogu imati tri moguća ishoda:

- ✓ registriranje prijave bez otvaranja predmeta u centru i, prema potrebi, upućivanje na druge službe u zajednici;
- ✓ otvaranje predmeta u centru i
- ✓ poduzimanje mjera neodgodive intervencije, ako su indicirane.

U svim slučajevima kada centar dođe do saznanja o postojanju sumnje da je prema djetetu počinjeno kazneno djelo i/ili prekršaj, treba o tome što prije obavijesti tužiteljstvo i policiju. Centar i policija također trebaju razmotriti *zajedničke korake* u ranoj fazi rada na predmetu i usuglasiti postupke. Ono što je vrlo bitno, i na čemu treba inzistirati, jest kvalitetan postupak početne procjene. Postupak početne procjene treba voditi stručni djelatnik centra zadužen u svojstvu *voditelja procjene-predmeta*, uz pomoć stručnog tima centra. Početna procjena treba odgovoriti na osnovna pitanja: ugroženosti djeteta; rizika za dijete; ima li razumne osnove za sumnju na postojanje ozbiljne opasnosti za oštećenje zdravlja i razvoj djeteta; koje se usluge i mjere zaštite mogu pružiti djetetu i obitelji. Ovdje u smislu obitelji mislimo na nenasilnog roditelja na osnovi dostupnih podataka i zaključaka početne procjene?

Odluka nakon početne procjene može imati jedan od tri epiloga:

- ✓ postoji potreba za zaštitom djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja;
- ✓ ne postoji potreba za zaštitom djeteta od zlostavljanja, zanemarivanja, ali dijete i obitelj imaju potrebe za drugim oblicima podrške i pomoći;
- ✓ ne postoji potreba za zaštitom djeteta od nasilja (zlostavljanja i zanemarivanja) niti za drugim uslugama.

Početna procjena u većini suvremenih sustava reagiranja na slučajeve nasilja nad djecom i postupanja službi socijalne skrbi ne bi trebala trajati *dulje od pet radnih dana*. Naime, ta je procjena osnova za određivanje smjera rada s djetetom i obitelji radi pružanja odgovarajućih i pravovremenih usluga. Nakon završetka početne procjene centar treba osigurati *povratnu informaciju podnosiocu prijave*. Iznimka su slučajevi u kojima je riječ o anonimnoj prijavi.

6.2.1. Predvidive smjernice za postupanje

Ako zaposlenik tijela skrbi dozna za slučaj nasilja nad djecom:

- ✓ pisanim putem,
- ✓ usmenom dojavom,
- ✓ putem telefona,
- ✓ iz medija,
- ✓ ili na drugi način,

dužan je postupiti na sljedeći način:

U slučaju kad je prijavljeno nasilje nad djetetom, analizom svih raspoloživih podataka razlikujemo dva načina (postupka) zaštite i zbrinjavanja: hitno i neodgodivo reagiranje (izvanredna situacija) i rad na predmetu zaštite (redovita situacija).

6.2.1.1. Hitno i neodgodivo reagiranje (izvanredna situacija)

Pod pojmom hitnog i neodgodivog reagiranja podrazumijevamo sve slučajeve u kojima su život i zdravlje djeteta ugroženi, odnosno kad dijete ili djeca imaju potrebu za hitnom zaštitom.

Hitno i neodgodivo reagiranje (izvanredna situacija) podrazumijeva:

- ✓ na osnovi analize poznatih podataka, voditelj postupka i stručni tim, nakon što utvrde da su ugroženi sigurnost, život ili zdravlje djeteta, obavještavaju policiju (prema potrebi i hitnu pomoć) te s njome po žurnom postupku izlaze na lice mjesta;
- ✓ na osnovi uvida u konkretnu situaciju, djetetu je prijeko potrebno osigurati sigurno okruženje (moguć smještaj u srodničku, hraniteljsku obitelj, sigurnu kuću, prihvatni centar) i hitno medicinsko zbrinjavanje (obvezan medicinski pregled - moguća hospitalizacija);
- ✓ evidentiranje stanja i otvaranje predmeta (psihosocijalna dijagnostika);
- ✓ stručna korespondencija, aktivna i neposredna s drugim nadležnim ustanovama (obrazovanje, zdravstvo, policija i pravosuđe);
- ✓ psihosocijalni rad sa žrtvom i njezinom obitelji (obvezne mjere iz domene obiteljsko-pravne zaštite);
- ✓ stručni tim tijela skrbi izrađuje plan zaštite te praćenjem i radom na predmetu daje evaluaciju redmeta i, prema potrebi, revidira plan zaštite, a sve u

---

cilju zaštite najboljeg interesa djeteta sve dok postoji potreba za pružanjem podrške djetetu i/ili njegovoj obitelji.

NAPOMENA: Nužnost i hitnost u zbrinjavanju i zaštiti života i sigurnosti djeteta, a prema procjeni tijela skrbi, nisu ograničeni postupcima pravosuđa te ih je potrebno provesti u roku od 24 sata.

6.2.1.2. Rad na predmetu zaštite (redovita situacija)

- ✓ Otvaranje predmeta i psihosocijalna dijagnostika (izlazak na teren, obavljanje razgovora s potencijalnom žrtvom i „bitnim drugim osobama“ (roditelji, drugim članovima obitelji, susjedima, te druge vrste podataka dobivene od ustanova u kojima dijete boravi).
- ✓ Na osnovi prikupljenih podataka, poduzimaju se mjere obiteljsko-pravne zaštite u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta (stavljanje obitelji pod nadzor, psihosocijalno i zdravstveno zbrinjavanje djeteta i obitelji, te pokretanje sudskih postupaka radi zaštite prava djeteta (eventualno izuzimanje djeteta iz obitelji, oduzimanje roditeljske skrbi).
- ✓ Stručni tim tijela skrbi izrađuje plan zaštite te praćenjem i radom na predmetu daje evaluaciju predmeta i, prema potrebi, revidira plan zaštite, a sve u cilju zaštite najboljeg interesa djeteta sve dok postoji potreba za pružanjem podrške djetetu i/ili njegovoj obitelji.
- ✓ Obvezno evidentiranje svih podataka, te aktivna i neposredna stručna korespondencija s drugim nadležnim ustanovama (obrazovanje, zdravstvo, policija i pravosuđe-tužiteljstvo i sud.
- ✓ U svim slučajevima nasilja ustanova će voditi odgovarajuću evidenciju zaštićenih podataka. Ti se podaci čuvaju do punoljetstva djeteta žrtve nasilja.

6.2.2. Specifične napomene za postupanje tijela skrbi

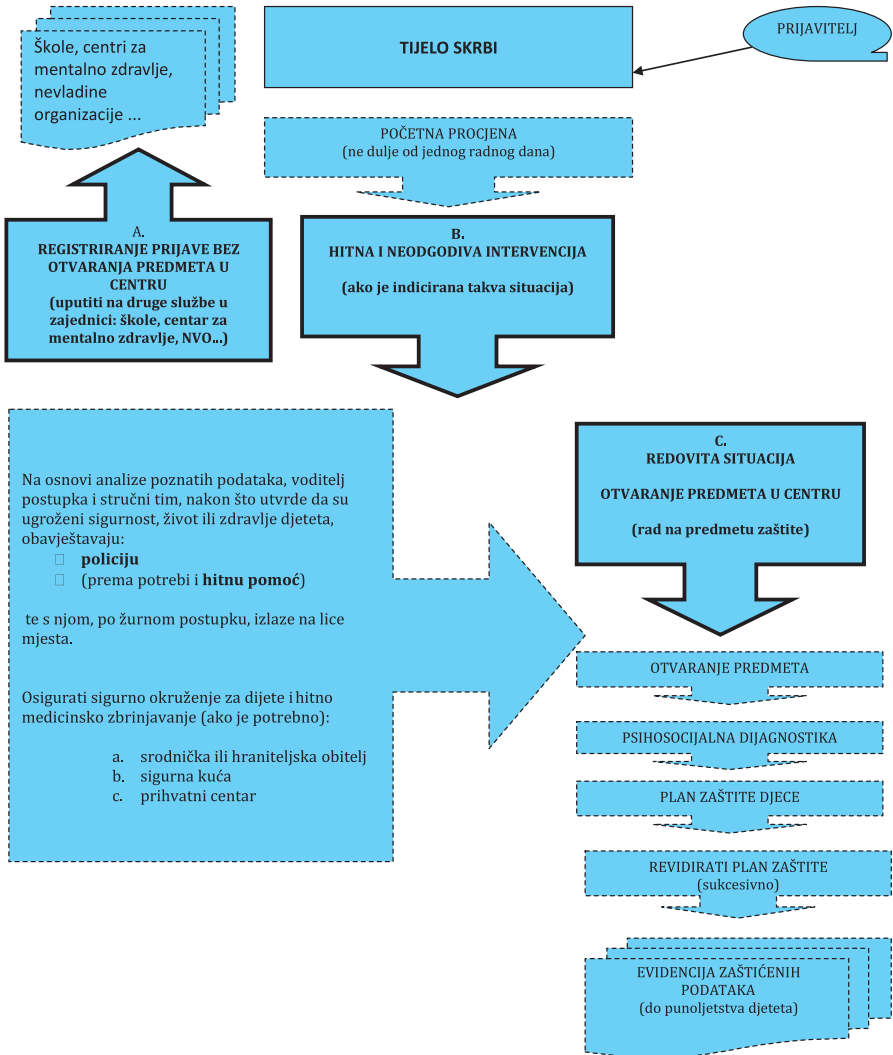
- ✓ Tijelo skrbi dužno je, prema procjeni rizika za dijete, otvoriti poseban dosje (*Case Management*), što je propisano pozitivnim pravnim propisima (obiteljski zakoni, zakoni o zaštiti od obiteljskog nasilja i drugi zakoni).
- ✓ Upoznati žrtvu nasilja odnosno njezinog zakonskog zastupnika ili skrbnika o njezinim zakonskim pravima, posebice o pravima djeteta na zaštitu od svakog oblika nasilja i zanemarivanja.
- ✓ U slučaju pokrenutih kaznenih/prekršajnih postupaka protiv počinitelja nasilja nad djetetom, centar će u svakom pojedinačnom slučaju, vodeći se načelom najboljeg interesa djeteta, razmotriti jesu li zaštićena prava i interesi djeteta. U slučaju kad roditelji nisu u mogućnosti zaštititi prava i interes djeteta, potrebno je imenovati posebnog skrbnika za potrebe tih postupaka.
- ✓ Posebice je važno izdvojiti slučajeve nasilja nad djecom (emocionalnog-psihičkog zlostavljanja) u predmetima rastave braka i povjeravanja djece iz

---

bračnih i izvanbračnih zajednica, te reguliranja kontakata djece i roditelja. U tom smislu je tijelo skrbi dužno poduzeti sve zakonom propisane mjere zaštite i zbrinjavanja maloljetnog djeteta (mogućnost pokretanja kaznene prijave protiv roditelja koji je počinio nasilje, mogućnost izmjene odluke o povjeravanju maloljetnog djeteta, zabrane održavanja kontakta roditelja s djetetom, zabrane prilaska počinitelja nasilja žrtvi i drugo).

- ✓ Ako je prema saznanjima nasilje nad djetetom počinila bilo koja osoba zaposlena u ustanovi socijalne skrbi (u daljnjem tekstu: ustanove), ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti, radi utvrđivanja odgovornosti počinitelja, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanova.

HODOGRAM 2. SEKTOR TIJELA SKRBI

6.3. Zdravstveni sektor

Kao i u ostatku suvremenog svijeta, i u Bosni i Hercegovini zdravstveni sustav ima važnu ulogu u ranom otkrivanju zlostavljanja i zanemarivanja djece. Ta je uloga naročito izražena u samome prikupljanju podataka primjenom specijalizirane dijagnostike (pedijatrijska, psihijatrijska, ginekološka), te obavljanju sudskomedicinskog vještačenja u specijaliziranom tretmanu djeteta i obitelji i u samome praćenju razvoja djeteta. U praksi liječnika i drugih zdravstvenih djelatnika koji, radeći s djecom i obiteljima, dolaze do saznanja koja ukazuju na nasilje nad djetetom, može se javiti dvojba glede toga dolazi li prijava nasilja u sukob s načelom povjerljivosti, tj. obvezom čuvanja profesionalne tajne? U takvim su slučajevima zdravstveni djelnici obvezni prijaviti slučaj centru za socijalni rad i policiji, jer je prema Konvenciji o pravima djeteta, **načelo najboljeg interesa djeteta** ono koje ima prednost, odnosno upućuje na dužnost prijave, ako je to u najboljem interesu djeteta, i svakako ima prednost nad obvezom čuvanja profesionalne tajne.

Zdravstveni djelatnik treba znati prepoznati fizičko, seksualno i emocionalno nasilje nad djetetom, kao i samo zanemarivanje djeteta. Nasilje nad djetetom može se dogoditi bilo gdje, međutim najčešće se događa u krugu obitelji, među najbližim srodnicima djeteta. Od zdravstvenih se djelatnika ne očekuje samo liječenje posljedica nasilja, već se oni trebaju, a prema pozitivnim propisima mnogih zemalja, i moraju uključiti u integralno rješavanje problema ispunjavajući svoju etičku, moralnu i zakonsku obvezu prijavljivanja takvih slučajeva.

Kako postupiti u slučaju kada vam se dijete povjeri da je žrtva nasilja i inzistira da ne kažete nikome. U razrješenju te dvojbe valja naglasiti da je, prema Konvenciji o pravima djeteta, **načelo najboljeg interesa djeteta** to koje ima prednost. Dužnost prijavljivanja ima prednost nad obvezom čuvanja profesionalne tajne, kako je to propisano i kaznenim zakonima u Bosni i Hercegovini. Djetetu se ne smiju davati lažne informacije. Dijete ima pravo na informaciju o daljnjim koracima u mjerama zaštite i zbrinjavanja. Informiranje djeteta prilagođava se dobi i mentalnoj razvijenosti djeteta, vodeći se načelom najboljeg interesa djeteta.

6.3.1. Predvidive smjernice za postupanje

Unutar djelatnosti radnika u zdravstvenom sektoru razlikujemo tri načina obveznog djelovanja kada se posumnja na nasilje:

- ✓ redoviti pregled - odnosi se na slučajeve u kojima se prilikom redovitih pregleda djece posumnja na nasilje nad djetetom (pod terminom *nasilja* podrazumijevamo sve naprijed opisane oblike zlostavljanja i zanemarivanja. Svaku sumnju na to zdravstveni djelatnik dužan je prijaviti nadležnome tijelu skrbi i policiji!);

-
- ✓ pregled po nalogu - odnosi se na slučajeve u kojima nadležno tijelo (centar za socijalni rad, policija, tužiteljstvo i sud) zatraži stručni nalaz o slučaju nasilja nad djetetom;
  - ✓ hitna intervencija - odnosi se na slučajeve hitnog i neodgodivnog reagiranja.

Suštinski pregled sastoji se od šest faza, koje navodimo u nastavku teksta:

ANAMNEZA

- Od djeteta ili njegova skrbnika uzimaju se detaljni anamnestički podaci o djetetu, roditelju/skrbniku
- Ako su socijalni djelatnici i policija već obavili razgovor s djetetom, tada uzimamo podatke od njih kako bismo izbjegli ponovnu traumatizaciju djeteta

PREGLED

- Pregled djeteta obavljati s osjećajem mjere (ne smijemo žuriti)
- Pregled se obavlja po organskim sustavima
- Dijete se pažljivo promatra i prati njegov odnos s roditeljima ili skrbnicima, tj. s pratnjom
- Poželjno je obratiti pozornost na to postoje li posebne emocije prema nekome (agresija, apatija i sl.)

PRETRAGE

- Pedijatar ili ovlašteni stručnjak forenzičar
- PRETRAGE imaju vrijednost sudskog dokumenta ako su uzete u roku od sedam dana od dana ozljeđivanja
- Uzeti uzorak za mikrobiološku analizu, ako je došlo do genitoanalne ozljede
- Također se dva tjedna nakon seksualnog nasilja uzimaju uzorci za analizu na spolno prenosive bolesti
- U slučaju prijeloma ili iščašenja odmah uzeti i rentgenografske snimke određenih dijelova tijela
- Kod mlađe djece obično se uradi rentgenogram cijeloga skeleta

DIJAGNOSTIKA (kada je zlostavljanje vjerojatno)

- Često odgođen zahtjev za pružanje medicinske pomoći ili ona nije niti tražena
- Dobiveni iskaz se ne podudara s kliničkom slikom
- Neprijateljsko držanje roditelja prema terapeutima ili pak pretjerana ljubaznost (reaktivna formacija)
- Međusobni odnos djeteta i roditelja je neobičan
- Ponekad postoji osjećaj da će dijete dati više podataka ako bude primljeno u bolnicu

---

TERAPIJA

- Cjelovito i multidisciplinarno liječenje
- Dijete - žrtvu zlostavljanja odmah uključiti u terapijski postupak: psiholog i psihijatar
- Preporučljivo je hospitalizirati dijete u ranoj fazi
- Otpust iz bolnice ovisi o opasnosti od recidiva

IZVJEŠĆE (nalaz i mišljenje) za nadležna tijela

- Izvješće kao dokaz: potrebno je za nadležna tijela napisatim "izvješće o procijenjenom stanju djeteta"
- Ima vrijednost dokaza
- Izvješće fotokopirati, ovjeriti u svojoj ustanovi, predati ovjerene fotokopije, a ostaviti izvornik u svojoj bolničkoj arhivi.

HODOGRAM 3. ZDRAVSTVENI SEKTOR

PREGLED PO NALOGU

odnosi se na slučajeve u kojima nadležno tijelo (centar za socijalni rad, policija, tužils tvo i sud) zatraži stručni nalaz o slučaju nasilja nad djetetom

HITNA INTERVENCIJA

odnosi se na sve slučajeve hitnog i neodgodivog reagiranja

REDOVITI PREGLED

odnosi se na slučajeve u kojima se prilikom redovitih pregleda djece posumnja na nasilje nad djetetom

ANAMNEZA

- Od djeteta ili njegova skrbnika uzimaju se detaljni anamnestički podaci o djetetu, roditelju/skrbniku
- Ako su socijalni djelatnici i policija već obavili razgovor s djetetom, tada uzimamo podatke od njih kako bismo izbjegli ponovnu traumatizaciju djeteta

PREGLED

Pregled djeteta obavljati s osjećajem mjere (ne smijemo žuriti). Pregled se obavlja po organskim sustavima. Dijete se pažljivo promatra i pratinjegov odnos s roditeljima ili skrbnicima, tj. s pratnjom. Poželjno je obratiti pozornost na to gaji li posebne emocije prema nekome (agresija, apatija i sl.).

PRETRAGE

Imaju vrijednost sudskog dokumenta ako suobavljene u roku od sedam dana od dana ozljeđivanja. Uzeti uzorak za mikrobiološku analizu, ako je došlo do genitoanalne ozljeđe. Također se dva tjedna nakon seksualnog nasilja uzimaju uzorci za analizu na spolno prenosive bolesti.

DIJAGNOSTIKA

Često odgođen zahtjev za pružanje medicinske pomoći ili ona nije niti tražena. Dobiveni iskaz se ne podudara s kliničkom slikom. Neprijateljsko držanje roditelja prema terapeutima ili pak pretjerana ljubaznost (reaktivna formacija). Međusobni odnos djeteta i roditelja je neobičan.

TERAPIJA

Cjelovito i multidisciplinarno liječenje. Dijete -žrtvu zlostavljanja odmah uključiti u terapijski postupak: psiholog i psihijatar. Preporučljivo je hospitalizirati dijete u ranoj fazi. Otpust iz bolnice ovisi o opasnosti od recidiva.

IZVJEŠĆE - NALAZ I MIŠLJENJE

Izvjješće kao dokaz: potrebno je za nadležna tijela napisati "izvjješće o procijenjenom stanju djeteta" - ima vrijednost dokaza. Izvjješće fotokopirati, ovjeriti u svojoj ustanovi, predati ovjerene fotokopije, a ostaviti izvornik u svojoj bolničkoj arhivi.

6.4. Policija

Policija ima ključnu ulogu u slučajevima nasilja i zaštiti djeteta, jer je fizička zaštita u izravnoj nadležnosti policije. Otkrivanje i prikupljanje podataka–dokaza (činjenica) o počinjenom kaznenom djelu ili prekršaju na štetu djeteta jedan je od najvažnijih zadataka policije. Osim toga, policija neizravno sudjeluje i doprinosi u domenama svoje nadležnosti i u vođenju postupaka za ostvarivanje prava na zaštitu (centar za socijalni rad), vođenju građanskog sudskog postupka u sklopu obiteljskoppravne zaštite (sud, tužiteljstvo, centar za socijalni rad), odnosno pokretanju kaznenog/prekršajnog postupka, provođenju istrage i na kraju suđenju za kaznena djela čije su žrtve maloljetnici (tužiteljstvo, sud).

6.4.1. Predvidive smjernice za postupanje

Ako zaposlenik policije policijski službenik dozna za slučaj nasilja nad djecom:

- ✓ redovitim radom na terenu,
- ✓ pisanim putem,
- ✓ usmenom dojavom,
- ✓ putem telefona,
- ✓ iz medija,
- ✓ ili na drugi način,

dužan je postupiti na sljedeći način:

- ✓ Po saznanju da se dogodilo nasilje nad djetetom policija, unutar svojih redova i u sklopu postojećih procedura, bez odgode organizira hitan izlazak na mjesto događaja, a predstavnik policije obavještava centar za socijalni rad (ako u tome gradu tj. mjestu postoji centar za socijalni rad) i zajedno izlaze na očevid (u slučaju nasilja nad djecom kao dijela obiteljskog nasilja, policija je obvezna poduzeti mjere i radnje iz svoje nadležnosti u cilju zaštite žrtve obiteljskog nasilja).
- ✓ Na temelju zakonskih i podzakonskih propisa poduzeti potrebne mjere i radnje prema počinitelju nasilja.
- ✓ U slučaju obiteljskog nasilja u kojemu su i djeca žrtve, broj policajaca koji izlaze na mjesto događaja treba ovisiti o stupnju ugroženosti policajaca i svih osoba uključenih u postupanje u slučaju nasilja, a vodeći računa o sklonostima – profilu počinitelja (najmanje dva policajca, od kojih je jedan specijaliziran za rad s djecom).
- ✓ U sastavu policijske ophodnje koja izlazi na mjesto događaja poželjno je da bude i policijska službenica (iskustvo je pokazalo da policijske službenice postižu bolji učinak u odnosu i komunikaciji s djevojčicama žrtvama nasilja, jer se one, prirodno, lakše povjere policijskoj službenici).
- ✓ Ako je prema saznanjima nasilje nad djetetom počinila bilo koja osoba zaposlena u policiji (u daljnjem tekstu: ustanove), ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti radi utvrđivanja odgovornosti počinitelja, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanova.

U kontekstu istraživanja slučajeva nasilja nad djecom te zaštite žrtava nasilja, PRIMARNI zadatak policije je utvrditi tko je počinitelj a tko žrtva (jedna ili više njih) u konkretnom slučaju. Prioritet policije je spriječiti daljnje nasilničko ponašanje počinitelja i zaštititi žrtvu nasilja, te omogućiti potrebno zdravstveno zbrinjavanje (ovisno o stupnju ozljede, pozvati hitnu pomoć). SEKUNDARNIM zadatakom policije može se smatrati postupak prikupljanja dokaza i dokumentiranje događaja u skladu sa ZKP-om, u kontekstu otkrivanja i razjašnjavanja slučajeva nasilja nad djecom. Ovaj postupak pronalaženja tragova-dokaza koji će kasnije poslužiti u sudskom postupku samo je jedna od radnji što ih poduzima policija. Toj radnji treba pridodati i usku i obveznu koorespondenciju s tužiteljem.

Policija u svojim poslovima u smislu istraživanja slučajeva nasilja nad djecom nerijetko privremeno oduzima predmete koji mogu poslužiti kao dokazi u kaznenom postupku a povezani su s činom nasilja nad djecom.

Jedna od specifičnih radnji što ih policija obvezno poduzima, a koje kasnije uvelike pomažu u postupku razjašnjavanja čina nasilja nad djetetom, jest i uzimanje izjava od: žrtve, počinitelja, svjedoka i (eventualno) lišavanje slobode počinitelja. Naročito je važno u cijelosti se pridržavati zakonskih odredaba o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u kaznenom postupku.

Kad govorimo o fenomenu nasilja nad djecom, veoma je važno istaknuti i značaj provedbe zaštitnih mjera. Policija će provoditi zaštitne mjere na način propisan pravilnikom o načinu provođenja zaštitnih mjera koje su u nadležnosti policije, pri čemu ističemo tri najvažnije, a koje su u izravnoj nadležnosti policije:

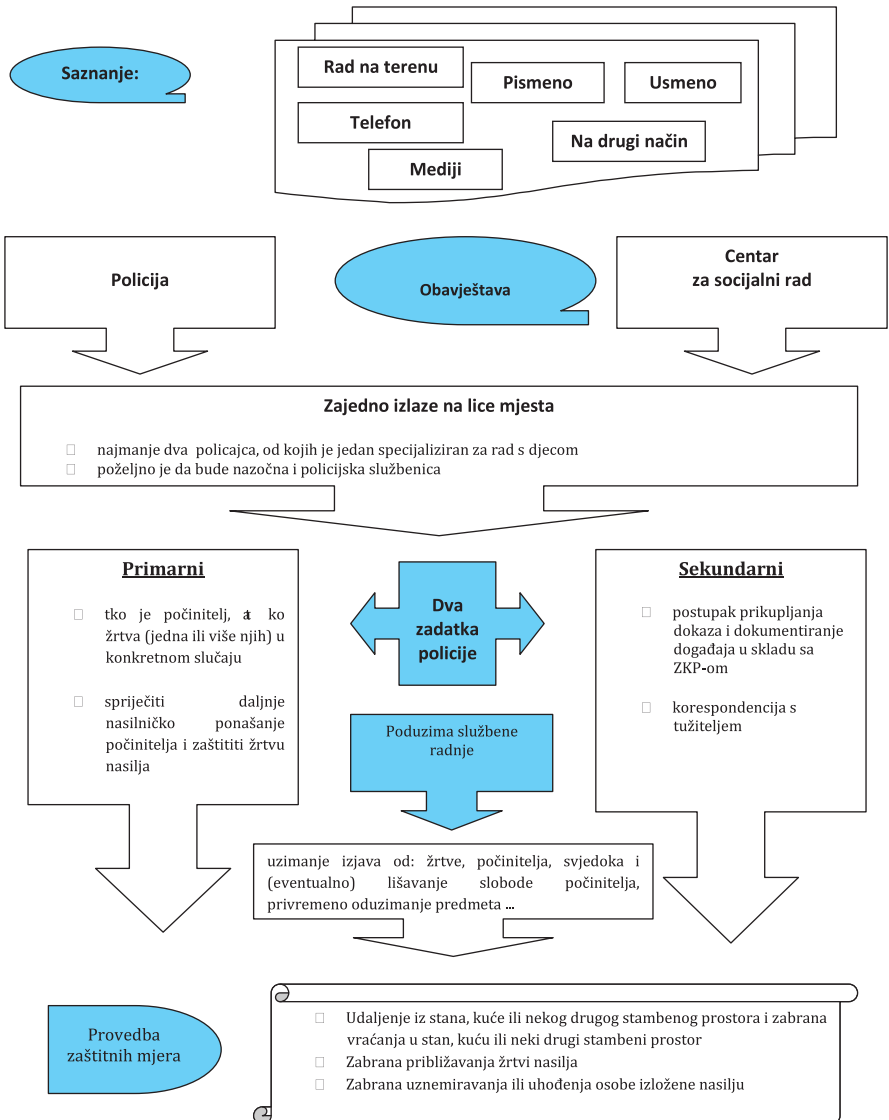
- ✓ udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor,
- ✓ zabrana približavanja žrtvi nasilja,
- ✓ zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju.

Policija je obvezna slati izvješće o provedbi navedenih zaštitnih mjera nadležnome centru za socijalni rad, koji je s druge strane dužan u sveobuhvatnom izvješću obavijestiti sud u smislu primjerenosti provedbe sudskog rješenja, te eventualno dati preporuke za moguće produljenje mjere odnosno zamjene mjere nekom drugom mjerom. U aktivnostima otkrivanja i razjašnjavanja slučajeva nasilja nad djecom policija je dužna, među ostalim, prikupljati informacije i saznanja o počinjenom nasilju nad djetetom (u sklopu obiteljskog nasilja, ali i u svim drugim prilikama).

Ova aktivnost podrazumijeva prikupljanje osnovnih informacija o žrtvi, počinitelju, eventualnim svjedocima, mjestu i vremenu događaja, posljedicama počinjenog nasilja, kao i druge korisne/bitne informacije o počinitelju (njegove sklonosti k nasilju, je li kažnjavan i zbog kojih kaznenih dijela, je li duševni bolesnik, je li sklon opijanju alkoholom, konzumira li opojne droge i sl.).

Opisane aktivnosti imaju prvenstveni zadatak da se njima ažuriraju i upute policijska tijela na problem nasilja nad djecom, naročito kad je u pitanju međuinstitucionalna suradnja.

HODOGRAM 4. POLICIJA

---

7. Monitoring i evaluacija *Smjernica*

Na temelju međunarodnih standarda u zaštiti ljudskih prava djece sadržanih u Konvenciji o pravima djeteta i pratećim protokolima te drugim konvencijama Vijeća Europe nastala je i obveza Bosne i Hercegovine na usklađivanju pravnog okvira, ali i obveza praćenja i izvješćivanja o usklađivanju i primjeni propisa u Bosni i Hercegovini. U sklopu tih standarda iznimno je važno i pitanje profesionalnih standarda za sve profesionalce koji rade za djecu i s djecom, kao i sustav praćenja profesionalnog postupanja s djecom žrtvama nasilja. Kako bi se osigurao ovaj međunarodni standard koji je bio osnova za izradu ovih *Smjernica*, kao sljedeću aktivnost potrebno je provesti edukaciju (zagovaranje), te obaviti monitoring i evaluaciju u primjeni *Smjernica*.

Smjernice su prilagođene svim postupcima u kojima treba pružiti pomoć djeci žrtvama nasilja, osim ako to pitanje nije drukčije uređeno važećim entitetskim zakonima, zakonima Brčko distrikta BiH i drugim propisima u Bosni i Hercegovini.

Primjenu *Smjernica* prati Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, u suradnji s nadležnim ministarstvima i institucijama u Republici Srpskoj, Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH koji u svojoj nadležnosti već imaju određene službe za praćenje ovakvih djelatnosti, tako da svi profesionalci koji primjenjuju ove *Smjernice* mogu zatražiti stručnu pomoć glede njihove primjene ili primjene bilo kojeg međunarodnog standarda za zaštitu ljudskih prava djece od Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH kao izvještajne jedinice u pogledu primjene *Smjernica* za potrebe izvješća o Bosni i Hercegovini.

Prema potrebi a u svrhu praćenja primjene ovih *Smjernica*, bit će uspostavljen *ad hoc* stručni tim koji će izraditi mehanizam za prikupljanje podataka i na osnovi prikupljenih informacija sastaviti izvješće, i to najmanje jedno za vrijeme provedbe Strategije za borbu protiv nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini 2012.-2015. i u svrhu izrade periodičnih izvješća po osnovi Konvencije o pravima djeteta i pratećih protokola i preporuka Odbora.

Izvješća će biti korištena u svrhu odgovarajućeg informiranja o problemu nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini, a osobito u dijelu koji se odnosi na zaštitu djece od svih oblika nasilja.

U skladu s ovim *Smjernicama*, angažirani službenici trebaju poštivati načelo nediskriminacije, a naročito sljedeća načela i kriterije prema kojima će:

- ✓ koordinirano intervenirati, prateći već utvrđene, prihvatljive smjernice;
- ✓ brzo i izravno posvetiti pozornost djeci i uvijek, ako je to moguće, djelovati iz najbližih servisa (mjesna nadležnost);
- ✓ posebice obratiti pozornost na procese opažanja i prijavljivanja slučajeva, a za što je veoma važno sudjelovanje i upućenost u sustav onih profesionalaca koji rade na prvoj liniji na terenu;

-
- ✓ kada se identificira slučaj nasilja nad djecom, potrebno je osigurati odgovarajuću i učinkovitu zaštitu i podršku;
  - ✓ svesti intervencije na najmanju razinu, izbjegavajući na taj način tzv. ugrožavanje žrtve od institucije, a sve zbog ponavljanja određenih ispitivanja ili djelovanja u neprimjerenim uvjetima;
  - ✓ osigurati garancije kako bi se u procesima i djelovanjima prema djeci izbjegla moguća ponavljanja situacija koje bi mogle ugrožavati (reviktimizacija) i odvratiti osobe od uključivanja u ponuđeni program zaštite;
  - ✓ štititi sigurnost, identitet i integritet djeteta.

---

8. Zaključna razmatranja

U idućem razdoblju bilo bi prijeko potrebno dopuniti *Smjernice* i određenim oblicima nasilja koje danas smatramo samo opasnim postupcima. Naime, izlaganje djeteta opasnim postupcima, tj. radnjama koje predstavljaju ozbiljan rizik za zdravlje, sigurnost ili dobrobit djeteta predstavlja zlostavljanje djeteta.

Često je samo slučajnost što ti postupci još nisu doveli do ozljeđivanja djeteta a, nažalost, danas su većinom u domeni „tamnih brojki“, odnosno nisu registrani.

Primjeri takvih opasnih postupaka su:

- ✓ udaranje djetetovom glavom o zid ili druge predmete,
- ✓ vučenje za kosu, bacanje djeteta na čvrste predmete;
- ✓ udaranje djeteta otvorenom i zatvorenom šakom, remenom, šipkom ili drugim predmetima po glavi, spolnim organima ili po mekim dijelovima tijela;
- ✓ prisilno uvijanje ili snažno povlačenje dijelova tijela djeteta;
- ✓ fizičko discipliniranje/kažnjavanje dojenčeta; protresanje dojenčeta (vidjeti detaljnije u glosariju: sindrom protresene bebe);
- ✓ kupanje ili pranje djeteta izuzetno vrućom vodom;
- ✓ vožnja u pijanom stanju s djetetom;
- ✓ nesmotreno korištenje smrtonosnog oružja u blizini djeteta;
- ✓ gušenje djeteta (onemogućavanje disanja), zagrcnjavanje djeteta (npr. nasilnim hranjenjem);
- ✓ unošenje u tijelo djeteta, izuzimajući kada je medicinski opravdano, bilo koje tvari koja privremeno ili stalno može ugroziti funkcije jednog ili više organa ili tkiva (primjerice, neodgovarajuća uporaba lijekova, velikih količina alkohola...).

Ovo su samo neki od načina počinjenja nasilja nad djetetom kojima u idućem razdoblju treba posvetiti posebnu i zasebnu pozornost. Ulog u budućnost suvremene civilizacije leži u njezinom zalogu, a to su djeca. Ako nemamo razvijen sustav ranog upozoravanja, ali i sustave reagiranja na destrukcije koje se događaju ovoj kategoriji stanovništva, onda zasigurno možemo reći da smo generacijski propustili priliku i bili neosvijesteni u pogledu zaštite temeljnih dječjih prava.

Ovaj dokument ipak je veliki korak naprijed koji nam ubuduće jamči organizirani pristup fenomenu nasilja nad djecom u cijeloj Bosni i Hercegovini.

---

9. Glosarij - termini i pokrate korišteni u Smjernicama

ADHD (eng. *Attention Deficit-Hyperactivity disorder*) Sindrom nepažnje - hiperaktivnosti (prekomjerna aktivnost) razvojni je poremećaj koji se očituje nepažnjom, impulzivnošću i hiperaktivnošću. Takva hiperaktivna djeca mogu i roditeljima i odgajateljima i učiteljima zadavati mnogo brige i zahtijevaju dodatnu pažnju i tretman. Poremećaj se najčešće otkriva kad dijete krene u kolektiv, posebno u školu. Vrlo je učestao i smatra se da se javlja u 3-5% djece školske dobi. Najmanje je četiri puta češći u dječaka nego u djevojčica. U stranoj literaturi naći ćemo naziv ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder* – poremećaj pažnje i hiperaktivnost). Još uvijek su u upotrebi i termini koji su se ranije koristili, i to: MCD - minimalna cerebralna disfunkcija, ADD (*Attention Deficit Disorder*) - poremećaj pažnje i ADHD (*Attention Deficit Disorder with Hyperactivity*) - poremećaj pažnje s hiperaktivnošću.

Adolescencija. Adolescencija je razdoblje razvoja i odrastanja čovjeka. Označava prijelaz iz djetinjstva u svijet odraslih i uobičajeno traje od 15. do 20. godine života. Ta životna faza odlikuje se konsolidiranjem mentalnog života, kristalizacijom stavova i mišljenja, a posebno racionalnim mentalnim sazrijevanjem. Tada se posebno razvijaju samopoštovanje, povjerenje, samostalnost i osobnost. Tijekom adolescencije čovjek doseže sami vrh svojih intelektualnih sposobnosti učenja.

Agresivnost (u djece). Djeca se ne rađaju agresivna, ona to nauče biti. Kako izgleda agresivnost u djece različitih uzrasta? U prvoj godini života plaču i grizu. Mala djeca iskazuju agresiju na igračkama. Pratite koja aktivnost je potiče. Predškolci, od 2 do 5 godina, učenjem govora uz roditeljsku podršku smanjuju razinu agresivnosti. Bitno je znati i koje je ponašanje normalno: normalno je da su predškolci egocentrični i ne mogu sagledati neke veze i s drugog stajališta; mala djeca vide sve ili ništa, ne vide da netko nije skroz loš ili dobar; ne mogu planirati budućnost, trebaju konkretne smjernice, poput slika, da bi zapamtili kako se ponašati; ne razlikuju stvarnost i maštu i zbunjuje ih što je stvarno na tv-u; djeca problematičnog temperamenta teško čitaju namjere drugih pa žele drugoga djeteta da mu se pridruži u igri može shvatiti kao neprijateljsku namjeru. Školska djeca, između prvog i trećeg razreda, gube potrebu da napadaju druge. Agresivno dijete će prije udariti brata ili sestru nego prijatelja. Kod kuće će češće zalupiti vratima ili lupati nogama, dok će se u školi više kontrolirati. Neka djeca nastave se agresivno ponašati i dalje. Dječaci traže više fizičkih konflikata, a djevojčice ismijavaju i vrijeđaju druge. Starija djeca naoko prerastu agresivne načine ponašanja, no mogu biti izazvana okolinom ili situacijom. Djeca koja su tretirana grubo i bezobzirno

---

moгу uzvraćati takvim ponašanjem. Često agresivci postaju vođe skupine vršnjaka koji onda podržavaju takvo ponašanje, bilo vlastitom agresivnošću ili nekritiziranjem, tj. prešutnim odobravanjem.

Apatija. (grč. *apatheia*, neosjetljivost) Stanje poremećene, bitno smanjene afektivnosti, koje se manifestira kao potištenost, bezvoljnost utučenost, ravnodušnost. Stanje može varirati od prolazne, kratkotrajne tuposti, indiferentnosti uslijed umora, preko relativno duge afektivne neosjetljivosti nastale kao reakcija na stres, pa sve do dugotrajne, duboke patološke osjećajne utrnulosti, potištenosti i klonulosti u depresiji i melanholiji.

Blog. Blog (duži naziv *weblog*) je publikacija na internetu (*webu*) koja sadrži prvenstveno periodičke članke u obrnutom vremenskom slijedu – najnoviji članci nalaze se na vrhu stranice. Blogovi mogu biti individualni i kolaborativni. Terminološki za sada nema dinstinkcije kao u engleskome jeziku u kojemu se termin *weblog* češće koristi za kolaborativne, a blog za individualne projekte. Mogu biti u vezani u obliku časopisa, tematski, osobni. Mogu biti povezani u skupine, tematski ili vezani uz domenu na kojoj se nalaze.

Chat sobe. Predstavljaju način internetskih komunikacija, naročito među mladim osobama. One su nešto poput soba za razgovor u kojima posjetitelji mogu međusobno razgovarati, upoznavati se, raspravljati o određenim temama. One omogućavaju kontakt među korisnicima u stvarnom vremenu (*real-time*), korisnik vidi poruke čim ih njegov sugovornik pošalje. Na takvim *chatovima* korisnici se trebaju registrirati i ostaviti određene podatke koji mogu, a i ne moraju otkrivati njihov identitet. Kao takve *chat sobe* predstavljaju oblik komunikacije koji je podjednako pogodan i za različite zlouporabe djece i mladih, jer se događa da djeca i adolescenti traže jednu vrstu emocionalnog upotpunjavanja. Anonimnost koja se u toj vrsti komunikacije pruža potiče te mlade osobe na komunikaciju koju oni ne bi vodili u osobnim kontaktima. Često se zna dogoditi da odrasli ljudi koji nemaju prijateljske namjere zlorabe ovu mogućnost internetske komunikacije.

Depresija. Težak duševni (afektivni) poremećaj koji obuhvaća opće sniženje životnog tonusa, gubitak teka i zanimanja, neprestana zabrinutost, nesаница, usporenost mišljenja, zatim bezvoljnost, obeshrabrenost, potištenost, umor, osjećaj snažne tuge, beznadežnosti, manje vrijednosti i osjećaj praznine. Smatra se da može nastati bez jasno vidljivog uzroka iz unutarnjih konstitutivnih razloga (endogena), ali i kao odgovor na nepovoljne, traumatske izvanjske okolnosti (reaktivna).

Djeca s poremećajima u razvoju. U djecu s poremećajima u razvoju ubrajaju se djeca s: (1) usporenim kognitivnim razvojem koja intelektualno funkcioniraju ispod prosjeka (lako, umjereno i teže, te teško mentalno retardirane

---

osobe); (2) senzornim oštećenjima (djeca s oštećenjem vida-sljepoća i sluha-gluhoća i naglušnost); (3) organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju, emocionalna neuravnoteženost (hiperaktivnost i sl.); (4) tjelesnom invalidnošću i kroničnim bolestima; (5) oštećenjima govora i glasa (mucanje, tepanje, smetnje artikulacije); (6) višestrukim oštećenjima, postojanje dvije ili više smetnji istovremeno. Najvažnije u radu s takvom djecom jest poštivanje načela individualnosti i uska suradnja s njihovim roditeljima, kao i suradnja profesionalaca i stručnjaka, kako unutar institucije tako i između institucija.

Djeca s kronično iritabilnim temperamentom. Sindrom iritabilnosti označuje prekomjernu podražljivost. Takva su djeca nemirna, na najmanji podražaj plaču, često su nezadovoljna i cendrava i češće imaju dojenačke grčeve. Takva djeca imaju i isprekidan san. Svi ti znaci prekomjerne podražljivosti utječu na to da su ta djeca nemirnija i naprosto se ne znaju opustiti i zaspati. Preporučuje se održavanje ustaljenih rituala njege, hranjenja i blagog umirujućeg odnosa, kako bi se umanjili ili reducirali simptomi prekomjerne iritabilnosti.

Ekonomsko zlostavljanje djeteta. Ekonomsko zlostavljanje djeteta odnosi se na izlaganje djece poslovima koji otežavaju njihov prirodni rast i razvoj i zbog kojih oni ne mogu ostvariti svoja temeljna prava na igru, obrazovanje i druga temeljna prava djeteta. Postoje tri osnovna oblika ekonomskog iskorištavanja koja u sebi sadrže sve pojedinačne načine ekonomskog zlostavljanja. Jedan od oblika ekonomskog zlostavljanja su svi oblici ropstva, kao što su prodaja i trgovina djecom, prisilni rad, tjeranje na prošnjju. Drugi oblik jest korištenje, izlaganje i ponuda djece u ilegalnim radnjama, kao što su prostitucija, pornografska produkcija i pornografske predstave. Ekonomsko zlostavljanje jest i svaki oblik aktivnosti koji u sebi sadrži okolnosti u kojima je dijete zanemareno i preopterećeno, pri čemu su narušeni njegovo zdravlje i sigurnost.

Emocionalno zlostavljanje. (Vidjeti termin: PSIHOLOŠKO NASILJE)

Fizičko nasilje (nad djetetom). Fizičko nasilje je odnos ili ponašanje kojime se uz primjenu fizičke sile, uz ili bez uporabe drugih sredstava, nanose povrede, ozljede ili rane djeci. U fizičko nasilje ubraja se: udaranje, pljuske (šamaranje), davljenje, gađanje raznim predmetima, nanošenje opekline, bacanje na pod ili niz stube, vezivanje uz radiator ili ormar, uskraćivanje hrane, zatvaranje u tavanskim ili podrumskim prostorijama, davanje otrovnih tvari, alkohola ili neodgovarajućih lijekova, ujedanje, pokušaji utapanja ili gušenja djeteta, izlaganje opasnostima. Fizičko kažnjavanje djeteta u djetinjstvu ima dalekosežne posljedice na skladan razvoj ličnosti, te se na taj način povređuju temeljne norme dječjih prava - poštivanje njihova tjelesnog integriteta i ljudskog dostojanstva. Sustavno fizičko kažnjavanje djece stvara poremećaje

---

u djece te traume u ranom djetinjstvu, a onemogućava skladno, harmonično i svestrano prilagođavanje u kasnijem životu.

Forum. Forum ili stranice za raspravu su internetske stranice na kojima se omogućava razmjena mišljenja među sudionicima kako bi oni dali svoje mišljenje o nekoj temi ili zatražili mišljenje ili savjet drugih. U načelu, poruke na forumima mogu ostavljati i čitati korisnici interneta bez ograničenja. Sudionici su najčešće anonimni, jer se pri slanju poruke na forum ne može navesti pravi identitet. Jednostavnost upotrebe i mogućnosti anonimne rasprave o različitim temama jedan je od glavnih razloga popularnosti foruma. Zbog svih svojih mnogih nabrojanih osobina, uz to nosi veliki rizik i mogućnost zlouporabe komunikacije. Također je bitno napomenuti da zapisi na forumu imaju trajni karakter pa ih je moguće vidjeti i raspravljati o njima i po nekoliko mjeseci, što opet čini izvjesnom mogućnost zlouporabe.

Izolacija. Podrazumijeva aktivnosti koje sprječavaju dijete da sudjeluje u normalnim društvenim aktivnostima, pri čemu se djeci neprekidno osporava ostvarenje potrebe za interakcijom i komuniciranjem s vršnjacima ili odraslim osobama unutar ili izvan kuće. Izolacija uključuje ponašanja odraslih kao što su: zatvaranje djeteta ili postavljanje nerealnih granica, ograničavanje djetetove slobode kretanja, postavljanje nerealnih zabrana ili granica djetetovih društvenih interakcija s vršnjacima ili odraslim osobama u zajednici. Događa se da dijete bude kažnjavano zato što se upušta u stjecanje normalnih iskustava, kao i moguće utjecanje zbog mogućeg utjecanja na pojavu pretjeranog neopravdanog straha djeteta prema osobama izvan obitelji.

Izrazito zahtjevna djeca. Djeca koju označavamo kao izrazito zahtjevnju djecu imaju obilježja specifične emocionalne osobenosti koje ih prate, a to su:

- ✓ Osjetljivost - takvo dijete često je inteligentno, kreativno i pronicljivo. Ali, isto tako može biti sklono zapovijedanju i postavljanju velikih zahtjeva i može imati duge izljeve bijesa zbog naizgled malih stvari. Roditelji takve djece često se osjećaju frustriranima, ljutima, čak i bespomoćnima zbog hirovitih „ispada“ ovakve djece.
- ✓ Povlačenje - djeca koja su sklona povlačenju na početku se roditeljima čine mirnima, djeluju zadovoljnima te se obično ne primjeti problem dok ne krenu u vrtić i ne pokažu nikakav interes za igru s drugom djecom.
- ✓ Tvrdoglavost, negativizam, sklonost kontroliranju - ovakva prkosna djeca mogu i najjednostavnije aktivnosti preobraziti u zahtjevno ubjeđivanje i natezanje. Skloni su k negativnosti i odbijanju svega onoga što se traži od njih i više su okrenuti k negativističkom polu ponašanja.
- ✓ Nepažljivost - ovakva djeca neprestano su u pokretu, trče naokolo, zadirkuju drugu djecu, u školi nisu pažljiva te ih roditelji opisuju kao pomalo „rasijanu“.

-
- ✓ Impulzivnost, agresivnost - ovakva djeca neprestano su u pokretu, stalno prelaze iz jednog iskustva u drugo, postaju frustrirana i ljutita ako nije onako kako oni žele, nepromišljena su. Ako se uspije da konstruktivno koriste svoju veliku energiju, mogu biti energični, kreativni, entuzijastični.

Malnutricija. Prema svjetskim podacima, malnutricija (pothranjenost) je vodeći uzrok smrti i teških bolesti u djece. Pothranjenost može biti posljedica nedovoljnog ili neprimjerenog unosa hrane, ali i nesposobnosti apsorpcije hrane ih iskorištavanja njezinih metabolita. Malnutricija se može razviti i kada je značajno povećana potreba za esencijalnim metabolitima, kao npr. za vrijeme stresa, teških infekcija, ranjavanja ili teških bolesti. Jedan od najozbiljnijih oblika malnutricije jest proteinsko-energijska malnutricija. Razvija se u novorođenčadi i dojenčadi ukoliko je prehrana na prsima ili drugim mliječnim proizvodima neodgovarajuća. Taj tip malnutricije relativno je čest u zemljama u razvoju, u industrijskim zemljama može se razviti blaži oblik te malnutricije u siromašnim slojevima stanovništva.

Obiteljsko nasilje. Obiteljsko nasilje može se definirati kao ponašanje kojime jedan član obitelji namjerno ugrožava tjelesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo nekog drugog člana obitelji. Obiteljsko nasilje je pojam koji se obično odnosi na nasilje između supružnika, a može se odnositi i na nevjenčane partnere ili pak ljude koji žive zajedno. Obiteljsko nasilje je fenomen prisutan u svim zemljama svijeta i u svim kulturama. Obiteljsko nasilje pojavljuje se u različitim oblicima i uključuje fizičko nasilje, psihičko nasilje, seksualno nasilje i ekonomsko nasilje.

Psihološko nasilje (nad djetetom). Psihološko nasilje nad djetetom obuhvaća destruktivna ponašanja odraslih prema djeci na način kojim se ugrožava, zapostavlja, podcjenjuje, vrijeđa ili verbalno napada ličnost djeteta. Oblici psihološkog zlostavljanja su: uskraćivanje roditeljske ljubavi i emocionalne podrške, odbacivanje u obliku ravnodušnosti i odsutnosti pažnje, odbacivanje vikom, pripisivanjem krivnje djetetu za probleme, prenošenjem negativnih poruka kojima se vrijeđa dostojanstvo djeteta i sl. Emocionalno nasilje ostavlja najviše traga na žrtvi nasilja. Ako je dugotrajnije, ono je destruktivnije od fizičkog nasilja, jer ostavlja višestruke posljedice na ličnost djeteta.

PTSP (POSTRAUMATSKI STRESNI POREMEĆAJ). Duševni poremećaj nastao kao odgođeni i/ili produženi odgovor na neku veoma snažnu stresogenu situaciju koja vitalno ugrožava jedinku (npr. sudjelovanje u ratnim operacijama, potres, podvrgnutost mučenju itd.). Tipični simptomi su: emocionalna tupost, povlačenje, *flash-back* (ponovno preživljavanje traume u sjećanju koje se opsesivno nameće), noćne more, nesanica. Ove simptome često prate depresija i anksioznost (stanje unutarnjeg straha, strijepnje, uznemirenosti). Ponekad se javljaju i napadi straha i panike.

Regresivno ponašanje. Podrazumijeva vraćanje na oblike ponašanja koji su bili osobeni za ranija razdoblja razvoja i života. Primjerice: sisanje palca u sedmogodišnjeg djeteta koje ukazuje na vrijeme ranog djetinjstva ili nastojanje dvanaestogodišnjeg djeteta da plačem dobije ono što želi, a što je svakako bilo osobeno za ranije razdoblje kada je plačem dobivao to što želi.

Samoća. Vidjeti termin: IZOLACIJA

Seksualno nasilje (nad djetetom). Seksualno nasilje nad djecom podrazumijeva niz aktivnosti: zajedničko gledanje pornografskih časopisa i filmova, promatranje odraslih pri masturbaciji, spolno obojene igre, dodirivanje te oralni, analni i genitalni odnos. Pri seksualnom nasilju nad djetetom odrasla osoba koristi dijete za zadovoljenje svojih seksualnih potreba. Dijete tijekom seksualno nasilnog odnosa može biti aktivno i pasivno. Najčešće djeca u početku o svemu šute te često nisu svjesna što im se ustvari događa. Često se događa da ih nasilnik podmićuje ili obvezuje pa i zastrašuje čuvanjem „tajne“ kako ne bi nikome o tome govorila. Za dijete su zastrašujući i zbunjujući aspekti seksualnog nasilja tajnovitost i suučesništvo. Razlikujemo seksualno nasilje bez kontakta i seksualno nasilje s kontaktom.

Separacijski strah. To je strah djeteta od odvajanja od neke osobe koja je za njega od vitalnoga značaja. Prema Freudu, jedan od prvih i najstarijih strahova jest strah od odvajanja od majke. Za dojenče, kao i za malo dijete, ostati bez majke koja štiti, hrani i miluje jednako je potpunom uništenju, pa je stoga strah od odvajanja tako jak.

Sindrom pretučenog djeteta (eng. *Battered Child Syndrome*). Ova pojava otkriva se kada je na djetetu primijećen niz ozljeda koje je imalo a prepoznaju se na djetetu kroz sljedeća obilježja: modrice koje su najraniji i najvidljiviji znak te imaju oblik šake, prstiju ili predmeta (pojas, remen); opekline, koje mogu biti nanesene grijalicom, cigaretom ili drugim vrućim predmetima; tamne oči i podočnjaci u djeteta; znaci ljudskih ugriza; znaci udaraca u pojas; znaci gušenja oko vrata, znaci ozljede unutarnjih organa, znaci krvarenja u pozadini oka. Posebno se može istaknuti tzv. *shaken-baby syndrome* - tresenje djeteta pri neutješnom, neprekidnom plaču, pri čemu za posljedicu imamo djetetov oštećen mozak i krvne žile. Na sindrom pretučenog djeteta treba uvijek sumnjati kada primijećene ozljede na djetetu ukazuju na mogućnost namjernog nanošenja ili pak sumnjamo da nisu nastale slučajno. Sumnju može izazvati neuvjerljivo objašnjenje roditelja ili skrbnika, kada imamo ponavljanje ozljeda te izostanak hitnosti u odvođenju djeteta liječniku, primjerice kada imamo slučaj primjećivanja starih ozljeda koje nisu bolnički tretirane.

Tabuizam. *Tabu* je riječ koja potječe iz maorskog jezika. Kod primitivnih naroda značila je zabranu koja se stavljala na neki predmet, rad, riječ i sl. Prema vje-

---

rovanju, narušavanje te zabrane povlačilo je za sobom tešku bolest ili smrt. Danas u prenesenom značenju tabu znači nešto što se ne smije dirati, o čemu se ne smije govoriti. U totalitarnim režimima značila je uglavnom zabranu nekih razgovora (tabu teme), govora, misli, rada i sl.

Teroriziranje. Podrazumijeva aktivnosti ili prijetnje koje uzrokuju ekstremni strah ili anksioznost. Teroriziranje također predstavlja i postavljanje nerealističnih očekivanja uz prijetnju gubitkom ili ozljedom ili pak prijetnju djetetu da će se počinuti nasilje nad njim ili prijetnju ili počinjenje nasilja nad djetetovom voljenom osobom ili predmetima. Takvo ponašanje dovodi dijete u nepredvidive i uznemirujuće okolnosti.

Vođenje slučaja (*eng. Case Management*). «Vođenje slučaja» od 70-tih godina 20. stoljeća postaje sve važnije u anglosaksonskim zemljama kao odgovor na visokosložene, ali fragmentirane, udvostručavajuće i nekoordinirane usluge koje se pružaju pojedinom korisniku. To je pristup koji osigurava da korisnik sa složenim višestrukim problemima i ograničenjima pravovremeno dobije sve potrebne usluge na usklađen i primjeren način. Odnosi se na postupak planiranja i praćenja usluga koje različite službe i institucije pružaju korisniku. U pravilu, jedna služba ili institucija preuzima primarnu nadležnost za korisnika i određuje voditelja slučaja, koji koordinira usluge i zastupa korisnika. Konceptija *case management* odnosno “vođenja slučaja” prvo se javio u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) kao način koordiniranja raznovidnih usluga (javnog i privatnog sektora) namijenjenih različitim kategorijama stanovništva. U SAD-u vođenje slučaja nikad nije imalo za cilj razvoj koherentne i složene nacionalne socijalne politike, već se razvilo kao odgovor na intenzivne potrebe za pomoći relativno maloga dijela stanovništva. Ovaj je pristup vrlo često potreban kako bi se kvalitetno obavila usluga zaštite djeteta žrtve nasilja.

Vršnjačko nasilje (*eng. Bullying*). Vršnjačko nasilje podrazumijeva da jedno ili više djece uzastopce i namjerno uznemiruje, verbalno, fizički, psihički, emocionalno ili čak fizički napada ili ozljeđuje drugo dijete koje se ne može obraniti. Kod vršnjačkog nasilja razlikujemo izravno nasilje, koje podrazumijeva otvorene napade na dijete - uključujući rугanje, ponižavanje, naredbe, kritiziranje, prozivanje, naguravanje, prijetnje, iznudu, zahtjev za podređenošću, davanje podrugljivih imena. Neizravno vršnjačko nasilje, koje je teže uočljivo (kojemu su sklonije djevojčice), provodi se kroz oblik društvene izolacije, namjernim isključivanjem iz skupine i grupnih igara, kao i ogovaranjem. Vršnjačko nasilje najčešće se događa u školskim WC-ima, hodnicima i ostalim prostorijama izvan nadzora nastavnika i drugih odraslih osoba. Djeci koja su žrtvama vršnjačkog nasilja svaki dolazak u školu je opasnost s kojom se ne može i ne umije izboriti, te može zadobiti opasne dimenzije, može prouzro-

---

čiti veliku patnju, kao i negativne psihološke posljedice. Vlastita slika o sebi u te je djece načeta, jer biti žrtvom nije samo bolno i ponižavajuće. Stalna zabrinutost, strah i osjećaj bespomoćnosti i poniženja ugrožavaju dijete te mogu imati trajno loše posljedice. U djece koja su dugo bila izložena vršnjačkom nasilju postoji visok stupanj rizika da će kada odrastu i sami biti loše prilagođene osobe.

Zanemarivanje (djeteta). Zanemarivanje djeteta podrazumijeva pasivnost, propuste i nedostatak brige, uslijed čega dolazi do neudovoljavanju osnovnim djetetovim potrebama u pogledu odgovarajuće hrane, odjeće, brige, školovanja i medicinskog tretmana. Razlikuje se nekoliko oblika zanemarivanja, što ovisi o dobi i razvojnim potrebama djeteta. Fizičko zanemarivanje podrazumijeva propuštanje roditelja da zaštiti dijete od opasnosti, kao i izostajanje udovoljavanja osnovnim tjelesnim potrebama, uključujući smještaj, hranu i odjeću. Zdravstveno zanemarivanje predstavlja propuštanje roditelja ili skrbnika da djetetu osigura potreban medicinski tretman (cijepljenje, lijekovi, potreban operativni zahvat itd). Emocionalno zanemarivanje ogleda se u emocionalnoj nedostupnosti roditelja, izostajanju interesa za djetetove osjećaje. Također kod emocionalnog zanemarivanja imamo neprihvatanje i/ili odbacivanje djeteta, roditeljsku hladnoću, izoliranje djeteta od vršnjaka, nebrigu za napredovanje. Emocionalno zanemarivanje određuje se kao nesposobnost uspostave pozitivnih emocionalnih veza s djetetom, odnosno nesposobnost primjećivanja potrebe djeteta.

Zastrašivanje. (vidjeti termin: TERORIZIRANJE)

---

10. Bibliografija

- Berger, L., Slack, K., Waldfogel, J., Bruch, S. (2010), Caseworker-Perceived Caregiver Substance Abuse and Child Protective Services Outcomes, *Child Maltreatment*, August 2010; vol. 15, 3: pp. 199-210.
- Briere, J. (1996). Trauma Symptom Checklist for Children: *Professional Manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources, Inc
- Budimlić, M., Darcer, D. i Muratbegović, E. i sur (2010). Izvršenje alternativnih mjera za maloljetnike: pravni, institucionalni i praktični problemi, Sarajevo: Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu.
- Buljan Flander, G. (2003). Prepoznavanje i zbrinjavanje fizički i seksualno zlostavljanog djeteta u izvanbolničkim uvjetima, *III. Hrvatski kongres hitne medicine s međunarodnim sudjelovanjem, Zagreb, Zbornik radova*, 2003.
- Buljan- Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003), Zlostavljanje i zanemari vanje djece, Marko M. usluge d.o.o. Zagreb.
- Buljan-Flander, G. (2003), Nasilje među djecom. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i sporta, Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- Chan, K. (2012), Evaluating the Risk of Child Abuse: The Child Abuse Risk Assessment Scale (CARAS), *Journal of Interpersonal Violence*, March 2012; vol. 27, 5: pp. 951-973.
- Cunningham, A. and Baker, L. (2004) *What about Me! Seeking to Understand a Child's View of Violence in the Family*. London, Ontario: Centre for Children and Families in the Justice System.
- Čorić, V., Bačan, M. (2006). *Zanemarivanje djece*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
- DeKeseredy W. S. I Perry B. (2006). Advancing Critical Criminology: *Theory and Application*, 20:1-4.
- Đuderija S., Petrović B. (2007). *Prijedlozi za poboljšanje položaja žena – žrtava rata u bh društvu*. Sarajevo: Fondacija lokalne demokratije.: 15.
- Đuderija S., Šeranić A. i sar. (2005). *Pregledi i analiza nacionalnih mehanizama u cilju sprječavanju trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini –Trgovina djecom u svrhu eksploatacije*. Sarajevo: Save the Children Norway Regionalni Ured za JU Evropu.: 42
- Goleman D. (1995), *Emotional Intelligence*, Bantam Books.

-
- Gwirayi, P. (2013), Fighting Child Sexual Abuse: Perspectives of Pupils From a Developing Country , SAGE Open, January-March 2013; vol. 3, 1: 2158244012472687.
  - Jones, L., Cross, T., Walsh, W., Simone, M. (2005), Criminal Investigations of Child Abuse: The Research Behind “Best Practices” Trauma, Violence, & Abuse, July 2005; vol. 6, 3: pp. 254-268.
  - Lawson, M., Alameda-Lawson, M., Byrnes, E. (2012), A Multilevel Evaluation of a Comprehensive Child Abuse Prevention Program, Research on Social Work Practice, September 2012; vol. 22, 5: pp. 553-566.
  - Levi, B., Crowell, K. (2011), Child Abuse Experts Disagree About the Threshold for Mandated Reporting, Clinical Pediatrics, April 2011; vol. 50, 4: pp. 321-329.
  - Save the Children Norway, (2010), REGIONALNI IZVJEŠTAJ O PROSJAČENJU DJECE - rasprostranjenost, prevencija i suzbijanje dječjeg prosjačenja, Istraživanje prosjačenja u 11 Evropi.
  - Trebješanin Ž.(2008),Rečnik psihologije,” Stubovi kulture” Beograd.
  - Valentino, K., Nuttall, A., Comas, M., Borkowski, J., Akai, C. (2012), Intergenerational Continuity of Child Abuse Among Adolescent Mothers: Authoritarian Parenting, Community Violence, and Race Child Maltreatment, May 2012; vol. 17, 2: pp. 172-181.
  - Whiteman, B (2002) Psychological and Psychiatric issues in ed.Giardino, A.P. &Giardino , E.R recognition of child abuse for the mandated reporter, G.W. Medical publishing. St Luis Missouri 137-156

Prof. dr. sc. Mujo Hasković
Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije,
Univerziteta u Sarajevu
Sarajevo, 15. 09. 2013.

RECENZIJA

RUKOPISA “SMJERNICE ZA POSTUPANJE U SLUČAJU NASILJA NAD DJECOM U BOSNI I HERCEGOVINI”

Rukopis pod naslovom “**SMJERNICE ZA POSTUPANJE U SLUČAJU NASILJA NAD DJECOM U BOSNI I HERCEGOVINI**” je priredila grupa autora: Prof. dr. sci. Elmedin Muratbegović, Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, Univerziteta u Sarajevu; mr. sci. Saliha Đuderija, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine; Anka Šeranić, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske; Emira Dizdarević-Slomović, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH; Mile Jurošević, Policija Brčko Distrikta BiH; Andrea Stanković, Ombudsmen za djecu Republike Srpske; Marija Jakovljević, JU „Centar za socijalni rad“ Banja Luka; Nermin Omerović, Služba socijalne zaštite Ilidža – Sarajevo; Irena Penc Puzić; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine.

Ovo je svakako novum za našu društvenu zajednicu. Rukopis je rezultat empirijskih istraživanja vezanih za fenomen nasilja nad djecom na području Bosne i Hercegovine. Tekst obrađuje tematske cjeline bitne kako za fenomenologiju, tako i za sisteme ranog prepoznavanja i otkrivanja nasilja nad djecom. Smjernice za postupanje po pojedinim sektorima kao što su: Sektor obrazovanja- vaspitne i obrazovne ustanove, Sektor organa starateljstva, Zdravstveni sektor te Policija, predložene su u skladu sa interdisciplinarnim teorijskim spoznajama vezanim za nasilje nad djecom, a u skladu sa zakonskim i podzakonskim aktima, te protokolima u Bosni i Hercegovini.

Za potrebe pisanja ovog rukopisa, grupa autora je koristila širok fond stručne literature, što je bez sumnje doprinijelo, da sadržaji obrađenih tema budu obogaćeni inoviranim saznanjima iz ove oblasti. Autori nam nude tekst pisan razumljivim jezikom, na visokom naučno-stručnom nivou i mišljenja smo, da u potpunosti odgovara svojoj namjeni.

Ovaj rukopis će biti od velike koristi svima onima koji se bave pojavom nasilja nad djecom. Njegovim čitanjem će profitirati i drugi koji se na bilo koji način bave vaspitanjem i obrazovanjem djece.

Radi toga, sa zadovoljstvom predlažem izdavaču, da se ovaj rukopis pod naslovom, **“SMJERNICE ZA POSTUPANJE U SLUČAJU NASILJA NAD DJECOM U BOSNI I HERCEGOVINI”**, štampa u svom izvornom obliku.

RECENZENT:
Prof. dr. sc. Mujo Hasković S.R.

RECENZIJA

Smjernice za postupanje u slučaju nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini

Tekst Smjernica za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom u BiH predstavljen je u deset poglavlja od kojih šest poglavlja obrađuju odvojene, ali i međusobno povezane cjeline. Pored Uvoda i Zaključnih razmatranja, te Bibliografije, Glosarij daje ovom tekstu posebnu vrijednost, imajući u vidu činjenicu da u nauci postoji široka lepeza definicija pojmova kojima se bavi ovaj tekst. Autori čitaoce i korisnike ovog teksta upućuju na potrebu jasnog definisanja pojmova u kontekstu bh društva. S tim u vezi, autori takođe ukazuju na važnost poznavanja svih pravnih dokumenata koji se bave ovom problematikom, te nude listu dokumenata polazeći od međunarodnih dokumenata i završavajući usvojenim dokumentima na nivou entiteta i Distrikta Brčko.

U trećem i četvrtom poglavlju posebno su obrađeni svi fenomenološki aspekti nasilja nad djecom, kao i osnovni pokazatelji koji ukazuju na postojanje zanemari-vanja i zlostavljanja djece, posebno obrađujući svaki od oblika koji se, usaglašeno od većine autora, javljaju u domaćoj i stranoj literaturi kao najčešći oblici nasilja nad djecom.

Poglavlja pet i šest imaju poseban značaj za oblast sprečavanja nasilja nad dje-com. Autori naglašavaju zakonsku obavezu prjavljavanja slučajeva nasilja nad dje-com policiji i centrima za socijalni rad. U šestom poglavlju tekst se iscrpno bavi najznačajnijim dijelom praktične društvene reakcije gdje se sektori koji predstavljaju najznačajnije nosioce društvene odgovornosti u radu na slučajevima nasilja nad djecom, te učestvuju u preventivnim aktivnostima nasilja nad djecom, posebno obrađuju. Važno je istaknuti doprinos koji nude hodogrami, posebno imajući u vidu složenost bh društva i organa koji učestvuju u multidisciplinarnom modelu, kao neminovnom izražaju pristupa u borbi i sprječavanju nasilja nad djecom. Svi relevantni sektori (obrazovanje, organi starateljstva, zdravstvo i policija) predstavljeni su na konkretan i slikovit način tako da sam tekst odražava multidisciplinarnost u pristupu.

Prateći savremene pristupe tekstova koji predstavljaju društvene i državne dokumente u oblastima značajnim za garanciju ljudskih, a posebno dječijih prava, i ovaj tekst ukazuje u svom sedmom poglavlju na važnost evaluacije i monitoringa. Kroz Zaključna razmatranja autori još jednom ističu važnost podizanja svijesti o nasilju nad djecom, te smanjenju tzv. „tamnih brojki“ koje pokušavaju da vide svjetlo dana u bh društvu tokom proteklih nekoliko godina.

Smjernice za postupanje u slučajevima nasilja nad djecom u Bosni i Hercegovini predstavlja dokument koji ukazuje na opredjeljenost BiH da se uhvati u koštac sa socio-patološkim pojavama koje opterećuju modernu porodicu i društvo. Novinu koju donosi ovaj tekst kroz multidisciplinarni pristup u radu na slučajevima nasilja nad djecom, ističem kao posebnu vrijednost ovog dokumenta.

U Banjoj Luci, 15. septembra 2013.

